

04.01.2016

TÜRKİYE'DE ÖĞRENCİ MAHPUS OLMAK

Özge Akyüz

TCPS
kitaplığı

TC
ADALET BAKANLIĞI
T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumları
Mektup Okuma Komisyonu Başkanlığı
GÖRÜLDÜ

Bu yayın İsveç Büyükelçiliđi desteğiyle hazırlanmıştır. Yayının içeriğinden yalnızca Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği sorumlu olup herhangi bir şekilde İsveç Büyükelçiliđi, Sida'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin ProtectDefenders.eu'ya sağlamış olduğu "Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek" adlı finansal yardım desteği kapsamında hazırlanmıştır. Yayının içeriğinden Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği ve OMCT-Europe sorumlu olup herhangi bir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

TCPS Kitaplığı

Türkiye’de Öğrenci Mahpus Olmak
Özge Akyüz

Editör: Tayfun Koç
Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç
ISBN 978-605-80724-6-6
Baskı: Aralık 2021

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
Adres: Caferağa Mah. General Asım Gündüz Cad.
No: 68/9 Kadıköy- İstanbul
Tel/Fax: +90 216 450 50 05
e-posta: info@cisst.org.tr
www.cisst.org.tr

Baskı ve Cilt
İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 501 0883

CISST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

PROTECTDEFENDERS.EU

İsveç
Sverige

**TÜRKİYE'DE
ÖĞRENCİ
MAHPUS
OLMAK**

Özge Akyüz

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	7
2. Sayısal Veriler	9
3. Türkiye Hapishanelerinde Öğrenim Hakkı	13
3.1. Mahpusların Öğrenim Hakkına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler	13
3.2. Kanunlarda Öğrenim Hakkı	16
4. Çocuk Mahpusların Öğrenim Hakkı	17
5. Genç ve Yetişkin Mahpusların Öğrenim Hakkı	21
5.1. Yetişkin I. ve II. Kademe Eğitimi Başarı Kursları	22
5.2. Açık İlköğretim Okulu ve Açık Öğretim Lisesi	23
6. Öğrenci Mahpusların Özel İhtiyaçları, Yaşadıkları Zorluklar ve Konuya Getirilen Öneriler	24
6.1. Bilgiye ve Eğitim Materyallerine Erişim	24
6.2. Ders Çalışma Koşulları	26
6.3. Ekonomik Zorluklar	28
6.4. Üniversite Sınavları, Tercih ve Kayıt Süreçleri	31
6.4.1. Açık Öğretim Fakültesi (AÖF)	31
6.4.2. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Yapılan Sınavlar ..	32
6.4.3. Tercih ve Kayıt Dönemleri	33
6.5. Okula Gidiş Gelişler ve Sevkler	35
6.6. Eğitimde Teknolojik İmkânlardan Yararlanılması - Bilgisayar Kullanımı ve Çevrimiçi İnternete Erişim	37

7. Yabancı Uyruklu Mahpuslar, LGBTİ+ Mahpuslar	40
8. Dilekçe Örnekleri ve Emsal Kararlar	42
8.1. Dilekçe Örnekleri	42
8.1.1. Bilgisayar Kullanımı ve Çevrimiçi İnternete Erişime İlişkin Başvuru	42
8.1.2. Materyallere Erişime İlişkin Başvuru	45
8.2. Emsal Kararlar	47
8.2.1. Ramazan Demir v. Türkiye, Başvuru no. 68550/17, Karar Tarihi: 09.02.2021	47
8.2.2. Velyo Vele v. Bulgaristan, Başvuru no. 16032/07, Karar Tarihi: 27.05.2014	51
8.2.3. Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye, Başvuru No. 47121/06, 13988/07 ve 34750/07, Karar Tarihi: 18.06.2019	53
9. Dünyadan Örnekler	64
9.1. Prison University Project - Hapishane Üniversite Projesi - Mount Tamalpais Koleji	64
9.2. Tatort-Zukunft	66
10. Sonuç	68
11. Önerilerimiz	70
12. Kaynakça	74

1. GİRİŞ

Öğrenim hakkı temel bir insan hakkı olup Anayasa'da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1 No'lu Protokol'de kimsenin bu haktan yoksun bırakılamayacağı düzenlenmiştir. Ancak öğrenim hakkı, hiçbir koşulda değiştirilemeyecek mutlak bir hak olarak düzenlenmemiştir, anayasada belirtildiği üzere kapsamı kanunla düzenlenmektedir. Türkiye'de mahpusların bu haklara erişimi kanun, genelge, yönetmelikler ve protokollerle düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler yapılırken referans alınan/alınması gereken temel uluslararası metinler de bulunmaktadır.

Bir hakkın yasal düzenlemelerde yer almasının ardında hak ihlalleri ve bu ihlallere karşı verilen mücadeleler tarihi bulunmaktadır. Hak mücadelesi, bir hakkın yasalarda düzenlenmesiyle sona ermemektedir. Hakkın kullanılması, bireylerde o hakka ilişkin bilincin gelişmesi, mevzuatta ilgili düzenlemelerin geliştirilmesi ve bu düzenlemelerin uygulama alanının genişletilmesi için çalışmaların sürekliliğinin olması gerekmektedir. Demokratik sosyal hukuk devletlerinde, hukukun ve cezalandırma sisteminin insanlı ve nitelik olarak özgürlükçü olduğu ifade edilmektedir. Bunun

aksine hapishanelerde mahpusların öğrenim hakkına ilişkin uygulamalar daha ziyade cezalandırıcı nitelik taşımaktadır ve her bir hakka erişim uzun ve yorucu süreçler sonunda gerçekleşmektedir.

Bu kitabı, hapishanede yken öğrenimini sürdürmeye çalışan mahpusların ceza infaz rejimine tabi tutuldukları süreçlerde nelerle karşılaştıklarını, ihtiyaçlarını, bu çerçevede hapishanelerin yapısını, öğrenci mahpusların hapishanelerdeki yaşam koşullarını iyileştirebilecek önerileri ortaya koymak amacıyla yazdık. CİSST'in iletişim kurduğu birçok öğrenci mahpusun deneyim ve aktarımlarıyla öğrendiğimiz, araştırdığımız, bunların ışığında değerlendirmek, eleştiri ve önerilerde bulunduğumuz fikirlerimizi aktarmaya çalıştık.¹

1 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokolün 2. Maddesi Hakkında Rehber, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_TUR.pdf

2. SAYISAL VERİLER

Türkiye hapishanelerinde bulunan öğrenci mahpuslara ilişkin mevcut sayısal veriler incelenmeden önce, hapishanelere ilişkin istatistiki veriye ulaşmanın zor olduğunu belirtmek gerekir. Bu taleple yapılan bilgi edinme başvuruları ve meclise sunulan soru önergeleri ya cevapsız kalmakta ya da çeşitli sebeplerle reddedilmektedir.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı Namık Kemal Varol'un 31 Ekim 2019'da Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nda yaptığı konuşma tutanaklarından hapishanelerde öğrenimini sürdüren toplam 58.579 mahpus olduğu bilgisi edinilmiş, sonrasında uzun süre bu konuya ilişkin bilgi edinilememiştir. Bilgi edinme talebiyle yapılan başvurular yanıtızsız kalmıştır.

Bu tarihten sonra, 27.05.2021 tarihinde TBMM'de gerçekleşen Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi görüşmelerinde Ceza Tevkifevleri Genel Müdürü Yunus Alkaç'ın yaptığı konuşma tutanaklarından hapishanelerde ilkokul, ortaokul, lise,

yüksek lisans, doktora düzeyinde öğrenim gören 39.519 mahpus olduğu bilgisi edinilmiştir. Dolayısıyla öğrenimine devam edebilecek mahpusların yalnızca % 14,5'i öğrenimine devam etmektedir. Öğrenimine devam eden mahpusların ise kaçının yaygın eğitime, kaçının örgün eğitime devam ettiği, yaşa ve cinsiyete göre dağılımları bilinmemektedir. Buna ilişkin veri edinmek üzere CİSST tarafından yapılan bilgi edinme başvurusuna “bilgi edinme kapsamı dışında” oldukları gerekçesiyle olumsuz dönüş yapılmıştır.

Adalet Bakanlığı, 30.09.2021 tarihi itibarıyla mahpusların öğrenim durumlarına göre dağılımlarının istatistiğini açıklamıştır. Öğrenim durumu istatistiklerinin, Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü'nden alınan UYAP raporları incelenerek hazırlanmış olup mahpusların hapisanelere girerken beyan etmiş oldukları mezuniyet durumlarına göre hazırlandığı belirtilmiştir. Bu istatistikler Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün sitesinde 05.10.2021 tarihinde paylaşılmıştır.

Öğrenim Durumu (30.09.2021 itibarıyla)	
İlkokul Mezunu	78.614
İlköğretim Mezunu	58.032
Lise veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	45.460
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	43.959
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	27.515
Okuma Yazma Bilmeyen	10.477
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	7.364
Yüksek Lisans	2.371
Doktora	460
Genel Toplam	274.252
Bilinmeyen	17.822

Bu veri göstermektedir ki hapisanelerde bulunan en az 274.252 mahpusun öğrenimine devam edebilme imkânı bulunmaktadır. Buna karşılık kaç mahpusun halihazırda hapisanedeyken öğrenimine devam ettiğine, bu mahpusların kaçının yaygın eğitim kaçının örgün eğitim öğrencisi olduğuna, cinsiyet dağılımlarına ilişkin verilere bu istatistiklerden ulaşılamamaktadır. Böylesi verilere ulaşabilmek için meclis tutanaklarını düzenli takip etmek ve onlarca sayfalık tutanaklardan ilgili cümleyi çekip çıkarmak gerekmektedir. Bu da bilgiye erişime ilişkin zorlukların bir göstergesidir.

18 yaş üzeri yetişkin mahpusların öğrenim durumlarına göre dağılımı yukarıdaki gibi olmakla birlikte 12-17 yaş arasındaki çocuk mahpusların öğrenimine ilişkin dağılım ise aşağıdaki gibidir.

Çocuk Mahpusların Öğrenim Durumu (30.09.2021 itibariyle)	
İlkokul Mezunu	543
İlköğretim Mezunu	810
Lise veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	7
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	116
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	1
Okuma Yazma Bilmeyen	261
Okur Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	95
Yüksek Lisans	0
Doktora	0
Genel Toplam	1.833
Bilinmeyen	53

Açıklanan verilere göre 30.09.2021 tarihi itibariyle çocuk mahpusların öğrenim durumlarına göre dağılımı yukarıdaki gibi olmakla birlikte bu veriler de hapishaneye girişte alınan kayıtlardan edinilmiş veriler olup kaç çocuk mahpusun hapisteyken öğrenimine devam ettiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır.^{2/3}

-
- 2 TBMM Adalet Komisyonu 27 Mayıs 2021 Tarihli Toplantı Tutanak Dergisi, s. 62, Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021, https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/komisyon_rutanaklari.goruntule?pTutanakId=2740
 - 3 Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları 30.09.2021 Tarihi itibari ile, Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021 <https://web.archive.org/web/20211005110014/https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-3.pdf>

3. TÜRKİYE HAPİSHANELERİNDE ÖĞRENİM HAKKI

3.1. Mahpusların Öğrenim Hakkına ilişkin Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa Birliği Cezaevi Kurallarına göre:

“Özgürlüğünden yoksun bırakılan tüm kişilere insan haklarına saygılı bir şekilde davranılmalıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, kendileri hakkındaki mahkûmiyet veya tutuklama kararı ile hukuken ellerinden alınmayan tüm haklarını muhafaza ederler. Bu kişilere getirilen kısıtlamalar, gereken asgarî düzeyde ve haklarında hükmedilen kararın meşru amacıyla orantılı olmalıdır. Mahpusların insan haklarını ihlâl eder nitelikte hapisane koşulları, kaynak eksikliğiyle mazur gösterilemez ve hapisane yaşamı, genel toplum yaşamının olumlu yönlerine mümkün olduğunca yaklaşmalıdır. Bütün alıkonma biçimleri, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir. Dışarıdaki sosyal hizmet kurumları ile işbirliği ve sivil toplumun mümkün olduğu ölçüde hapisane yaşamına katılımı teşvik edilmelidir. Hapisha-

ne personeli, önemli bir kamu hizmeti yürütmektedir ve bu personelin işe alım, eğitim ve çalışma şartları mahpusların bakımında yüksek standartları muhafaza etmelerini sağlayacak şekilde olmalıdır.

Her hapishane, mahpusların beklentilerini de dikkate alarak, bireysel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için onlara mümkün olduğunca ayrıntılı ve anlaşılır eğitim programları sağlamaya çalışmalıdır. Okuma yazma bilmeyen veya dört işlem yapamayan mahpuslar ile temel ya da mesleki eğitim almamış kişilere öncelik verilmelidir. Genç ve özel ihtiyaç sahibi mahpusların eğitimine özel dikkat gösterilmelidir. Hapishane rejimi içerisinde eğitim, çalışmadan daha düşük bir statüye sahip olmamalı ve eğitim faaliyetlerine katılan mahpuslar bu yüzden mali yönden veya başka bir konuda dezavantajlı duruma düşmemelidirler. Her kurumda mahpusların yararlanması için eğlendirici ve eğitsel kaynak, kitap ve diğer materyallerle yeterli bir biçimde donatılmış zengin bir kütüphane bulunmalıdır. Mümkün olabilen her durumda, hapishane kütüphanesi toplumdaki kütüphane hizmetleriyle işbirliği yapılarak düzenlenmelidir.

Uygulanabildiği ölçüde mahpusların eğitimi;

- a. Ülkenin eğitim ve meslekî eğitim sistemiyle bütünlük içerisinde olmalıdır. Böylece mahpuslar tahliyelerinden sonra herhangi bir zorlukla karşılaşmaksızın eğitim ve meslekî eğitimlerine devam edebilirler;*
- b. Dışarıdaki eğitim kurumlarının himayesinde olmalıdır.”⁴*

4 Avrupa Konseyi, Avrupa Cezaevi Kuralları (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2006), Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021, <https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978>

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında R (89) 12 Sayılı Tavsiye Kararı 16 maddeden oluşmakta olup tamamen eğitimi konu almaktadır. Bu tavsiye kararına göre:

*"mahpuslara verilecek eğitim, dış dünyada aynı yaş gruplarına sağlanan eğitimle aynı olacak ve öğrenme fırsatlarının alanı mümkün olduğunca geniş olmalıdır. Hapishane sisteminin yönetimine katılanların ve hapishaneleri yönetenlerin hepsi eğitimi mümkün olduğunca daha fazla desteklemeli ve kolaylaştırmalıdır. Mahpusların; eğitimin bütün yönlerine aktif olarak katılmasını teşvik etmek için her türlü çaba gösterilmeli, bunu sağlayacak mali kaynak, alet, edevat ve öğretim personeli hazır bulundurulmalıdır."*⁵

Yine Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar'ın 77. Maddesine göre:

*"Tüm mahpuslara, kendilerine yarar sağlayacak eğitim verilir. Okuması yazması olmayan mahpuslarla genç mahpusların eğitimi zorunludur ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine özel bir dikkat gösterilir. Tahliye olduklarında güçlüklerle karşılaşmadan eğitimlerini sürdürebilmeleri için mahpuslara verilen eğitim olduğunca ülkenin eğitim sistemi ile bütünleştirilir."*⁶

5 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında R (89) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151705tavsiye_kararlari.pdf

6 Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021, <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/876b6--Mahpuslarin-Islahi-Icin-Asgari-Standart-Kurallar.pdf>

3.2. Kanunlarda Öğrenim Hakkı

5275 sayılı infaz kanununda eğitimin amacının mahpusun kişiliğini geliştirmek, eğitimini güçlendirmek, yeni beceriler elde etmesini sağlamak, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlamak ve salıverilme sonrasına hazırlamak olduğu belirtilmektedir. Bu amaçlarla “temel eğitim”, “orta ve yüksek öğretim”, “meslek eğitimi”, “din eğitimi”, “beden eğitimi”, “kütüphane” ve “psiko-sosyal hizmet” başlıkları altında düzenlenmesi gereken eğitim programları sıralanmaktadır. Ancak bu eğitim programlarına bir sınırlama da getirilmektedir. Buna göre, açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlüler örgün ve yaygın eğitime katılabilirken, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüler ise sadece yaygın öğretimden yararlanabilmektedir.⁷

Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, örgün eğitim sisteminin herhangi bir aşamasında bulunan ya da örgün eğitimini tamamlamış bireyler için örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim, öğretim, rehberlik ve uygulama faaliyetlerinden oluşur. Açık öğretimi, meslek edindirme kurslarını, halk eğitim merkezleri tarafından düzenlenen kurslar da dahil olmak üzere örgün eğitim dışında kalan öğrenimi ifade etmektedir.⁸

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından mahpusların öğrenimini sürdürmesine ilişkin düzenlemeler çeşitli genelgelerle ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

7 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, TBMM, son güncelleme 14 Nisan 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

8 Türkiye’de Eğitimin Mevcut Durumu, Erişim Tarihi: 20 Aralık 2021, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/eik/EK1.pdf

4. ÇOCUK MAHPUSLARIN GRENİM HAKKI

ocuk mahpusların öğrenim hakkına erişimi kanunlarda ve yönetmeliklerde çeşitli maddelerle düzenlenmiş olmakla birlikte ayrıntılı düzenleme Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından mahpusların eğitim ve öğrenimlerini ocuk Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Genelge ve MEB'in 2016/17 Sayılı Tutuklu ve Hükümlü Öğrenciler Konulu Genelge'siyle birlikte ele alınmıştır.

Buna göre, örgün eğitimlerine devam ederken tutuklanarak ya da özgürlüğü bağlayıcı ceza alarak hapsedilen çocukların eğitimlerinin kesintiye uğramaması için, hapsedilmeden önce devam etmekte olduğu okula, bu durum haber verilir. Hapishanenin okullarla yaptığı yazışma ve işlemlerde, çocuğun tutuklanmasına ya da özgürlüğü bağlayıcı bir ceza almasına sebep olan fiille ilgili herhangi bir bilginin yer almaması gerekmektedir.⁹

9 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/Genelge No: 51, Adalet Bakanlığı, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019115916cocuk_ogretim.pdf

Örgün eğitime devam ederken tutuklanan çocukların yargılama süresi boyunca hapisanede kaldıkları süre 4 aydan az olmamak kaydıyla, il veya ilçe milli eğitim müdürlüklerinin de katkısıyla belli saatlerde yerinde yüz yüze eğitim alma imkânı bulunmaktadır. Yerinde yüz yüze eğitim imkânı verilemeyen yerlerde ise çocuğun açık öğretim ortaokuluna kaydının yapılması gerekmektedir. Bu durumun uygulamadaki karşılığı kapalı hapisanelerde kalan çocukların açık öğretim programına kaydolması, çocuk eğitimlerinde kalan çocukların ise örgün eğitime devam edebilmesi şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla tutuklama hukuken bir tedbir niteliğinde olmasına rağmen kapalı hapisanede bulunan çocuk mahpuslar bakımından tutukluluğun cezadan daha ağır sonuçlara neden olduğu bir durum oluşmaktadır. Benzeri şekilde kapalı hapisanelerden çocuk eğitimlerine geçen çocuk mahpuslar, her ne kadar buradayken örgün eğitimi sürdürme imkânı bulsalar da kapalı hapisanede okul hayatından uzak kaldıkları için dış dünyada kendileriyle aynı sınıfta okuyan öğrencilerle aralarında oluşan yaş farkı ya da damgalanma sebepleriyle eğitimlerine örgün öğretimde devam etmemeye karar verebilmektedir.¹⁰

Çocuk mahpuslardan açık öğretime kayıt veya sınav parası alınmamaktadır, hapisanenin talebi doğrultusunda eğitimevlerindeki halk eğitim merkezlerinden eğitim alma imkânları bulunmaktadır.¹¹

10 MEB Tutuklu ve Hükümlü Öğrenciler Konulu Genelge/ 2016/17, Milli Eğitim Bakanlığı, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_09/06024925_tutuklu_ve_hukumlu_ogrenciler.pdf

11 MEB Tutuklu ve Hükümlü Öğrenciler Konulu Genelge/ 2016/17, Milli Eğitim Bakanlığı, Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_09/06024925_tutuklu_ve_hukumlu_ogrenciler.pdf

Ortaöğretim kurumu öğrencisi olan çocuk mahpuslar, tahliye olduktan sonra 5 gün içerisinde durumlarını bildiren belgeyi okullarına sundukları takdirde hapisyanede geçirdikleri süreler özürllü devamsızlık olarak kabul edilebilecektir. Ortaöğretim öğrencileri, güvenlik tedbirleri alınarak sınavlara kendi okullarında yahut il veya ilçe müdürlüklerinin belirlediği bir okulda girebilmektedir. Sınava hapisyane dışında girmelerinin sakıncalı görüldüğü hallerde ise gerekli koşullar hazırlanarak sınavların hapisyanede yapılması sağlanacaktır. Mezun olacak çocukların bir sonraki öğretim kurumuna kayıt ve kabulleri gibi işlemlerinin okulların kayıt dönemleri içinde yapılması gerekmektedir. Çocuklar ders seçimi, sınav tarihi, sınav sonuçları, disiplin işlemleri gibi öğrenimleriyle ilgili her türlü konuda düzenli olarak bilgilendirilecektir.¹²

Uygulamaya bakıldığında Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu genelgesinin işlevinin düşük olduğu izlenmektedir. Bunun sebeplerinden biri, çocukların hapsedilmeden önce okullu olma oranlarının da düşük olması, bu sebeple hapisyaneye girmeden önce de devamsızlık vb. sebeple örgün öğretim haklarını kaybetmeleri olabilir. Öğrenime devam ederken hapsedilen çocukların içerideyken genelden faydalanmama sebepleri ise uzun tutukluluk süreleri dolayısıyla okuldan kopmaları, idareler arasında çocuğun desteklenmesini kolaylaştırıcı işbirlikleri yapılmaması ya da çocuğun okuduğu okulun bulunduğu şehirde çocuk hapisyanesi olmaması veya disiplin dolayısıyla başka bir şehre sevk edilmesidir.

En son yayınlanan CTE 2016 yılı faaliyet raporunda örgün öğre-

12 MEB Tutuklu ve Hükümlü Öğrenciler Konulu Genelge/Genelge No: 51, Milli Eğitim Bakanlığı, Erişim Tarihi, 24 Aralık 2021, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_09/06024925_tutuklu_ve_hukumlu_ogrenciler.pdf

time dahil olan öğrenci sayıları paylaşılmıştır. Burada örgün orta-öğretime dahil olan mahpus sayısı yer almadığından genelgenin yayınlandığı sene uygulamaya geçirilmediği sonucu çıkarılabilir. Devamı yıllarda ise CTE, faaliyet raporu yayınlamadığından genelgenin uygulamaya etkisi izlenememektedir.¹³

Açık öğretime devam eden çocuk mahpuslar için ise içeride akademik bir eğitim desteği verilmesi amacıyla hapisane idareleri ya da bakanlık, belirli hapishaneler özelinde dışarıdaki sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ya da halk eğitim merkezleri aracılığıyla bu tarz işbirlikleri yapabilmektedir. Bu çalışmalar idarenin tutumu ve hapisanenin bulunduğu ildeki yerel imkânlarla ilgili olduğu için bir standarda kavuşması bu haliyle mümkün değildir. Özellikle yetişkin hapishanelerinde tutulan çocukların bu tarz kurs ve etkinliklere ulaşması çok daha düşük ihtimallidir.¹⁴

13 CTE 2016 yılı Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi, 17 Aralık 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20820191410332016_faliyet_raporu.pdf%20sayfa

14 Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Cansu Şekerci, *Çocuk Mahpusun Hakları* (İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2018)

5. GENÇ VE YETİŞKİN MAHPUSLARIN ÖĞRENİM HAKKI

Mahpusların öğrenim süreçleri, Standartlar Sistemi'ne göre yürütülmektedir. Genç ve Yetişkin Mahpusların Eğitimlerine İlişkin Genelge'ye göre standartlar sistemi, ceza infaz kurumlarındaki eğitim ve iyileştirme çalışmalarının her kurum için nitelik ve sayısal olarak belirlenen esaslar çerçevesinde yapılmasını ve verimlilik esasına göre not verilerek takibini ifade etmektedir. Eğitim-öğretim çalışmaları ile sosyal-kültürel ve sportif faaliyetler Standartlar Sistemi çerçevesinde Genel Müdürlük tarafından hazırlanarak kurumlara gönderilen "eğitim haritası" kapsamında yürütülmektedir. Eğitim haritasına uygun olarak hazırlanan dönemlik planlamalar ve bu doğrultuda düzenlenen programların birer örneklerinin mahpusları haberdar etmek üzere oda ve koşullara da dağıtılması gerekmektedir. Hapishanelerde eğitime ilişkin bu çalışmalar, eğitim ve öğretim servisi personeli ile bu konuda eğitime katılan personel tarafından verilmektedir.¹⁵

15 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/Genelge No: 46/1, Adalet Bakanlığı, Erişim Tarihi, 22 Eylül 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201911532446_1.pdf

Genç ve yetişkin mahpuslara ilişkin eğitim ve öğretim çalışmaları genelgede şu başlıklar altında ele alınmaktadır:

- Yetişkin 1. ve 2. Kademe Eğitimi Başarı Kursları
- Açık İlköğretim Okulu ve Açık Öğretim Lisesi
- Açık Öğretim Fakültesi (AÖF)
- Açık İlköğretim okulu, Açık Öğretim Lisesi ve Açık Öğretim Fakültesine İlişkin Ortak Hükümler
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Yapılan Sınavlar
- Yüksek Öğretim Çalışmaları
- Hazırlık Kursları
- Din Hizmetleri ve Ahlaki Gelişim
- Kütüphane Faaliyetleri
- Eğitimde Teknolojik İmkânlardan Yararlanılması
- Diploma, Sertifika vb. Törenlerin Yapılması.

5.1. Yetişkin I. ve II. Kademe Eğitimi Başarı Kursları

Hapishanelerde okuma yazma bilmeyen mahpus kalmaması amacıyla yetişkinler için 1. ve 2. Kademe Kursları açılmaktadır. Kurslar, kadrolu öğretmenler tarafından, kadrolu öğretmen bulunmaması veya ihtiyacı karşılamaması halinde il veya ilçe halk eğitim müdürlüklerinden temin edilen öğretmenlerle açılmaktadır. Bu kurslara okuma yazma bilmeyen, ilkokulu bitirmemiş ve ilkokul diploması olmayan mahpuslar başvurabilmektedir. Bu sebeple 1. kademe eğitimi kurslarının açılabilmesi için asgari katılımcı sa-

yısı aranmamaktadır. Yetişkin 2. kademe eğitimi okuma yazma kursunun açılması için ise asgari 5 katılımcının bulunması gerekmektedir. Bu kurslarda takip edilecek materyaller ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır.¹⁶

5.2. Açık İlköğretim Okulu ve Açık Öğretim Lisesi

Mahpuslar, hapishaneye girerken mezuniyet durumlarını beyan etmekte, buna göre açık ilköğretimde veya açık öğretim lisesinde okumak için gerekli koşulları taşıyıp taşımadıklarının tespiti hapisane eğitim birimi tarafından yapılmaktadır.

Yetişkin II. kademe eğitimi kursunu tamamlayıp başarı belgesi alan, ilkokulu bitiren, ortaokul 1., 2., 3. veya ilköğretim okulu 6., 7., 8. sınıflardan ayrılan, ortaokulu dışarıdan bitirme sınavlarına kayıtlıken terk eden genç ve yetişkinler Açık İlköğretim Okulunda okumak için başvurabilir.

Ortaokul ve ilköğretim mezunu ya da lise 1., 2., 3. sınıflardan ayrılan genç ve yetişkin mahpuslar ise Açık Öğretim Lisesinde okumak için başvurabilir.

Açık İlköğretim Okullarına ilişkin hizmetler ücretsiz olarak verilmekteyken, Açık Öğretim Lisesinde diploma giderinden ücret alınmakta bunun dışında bir ücret alınmamaktadır, ders kitapları okul müdürlüklerince postalanmaktadır. Bu öğrencilerin kayıt işlemleri yakınları tarafından yapılamadığı takdirde kurum idaresince görevlendirilen bir personel tarafından yapılmaktadır.¹⁷

16 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 46/1.

17 A.g.e.

6. ÖĞRENCİ MAHPUSLARIN ÖZEL İHTİYAÇLARI, YAŞADIKLARI ZORLUKLAR VE KONUYA GETİRİLEN ÖNERİLER

6.1. Bilgiye ve Eğitim Materyallerine Erişim

Mahpusların eğitim materyallerine erişimi, eğitimlerine “dışarıdaki” diğer öğrencilerle eşit biçimde faydalanmasının önemli koşullarından biridir. Mahpusun bu materyallere ulaşamaması, okuldaki başarısını etkileyecek ve onu kendisiyle aynı eğitimi alan öğrencilere göre dezavantajlı bir duruma getirecektir. Öğrenimine devam eden mahpuslar, ders kitaplarının denetime tabi olmaksızın kendilerine verilmesi hakkına sahiptir. İnfaz yönetmeliğine göre öğrenimle ilgili materyalleri sağlayamayan mahpuslara, bu materyaller hapishane tarafından sağlanmalıdır.¹⁸

CİSST’e gelen mektuplardan anlaşıldığı üzere, mahpuslar ders materyallerini çoğu zaman geç edinmekte, bandrolsüz ve çıktı şeklinde olan materyallerin hapishanelere alınması engellenmektedir.

Bilindiği gibi mahpusların dış dünyayla iletişimi avukat görüşleri,

18 Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, Adalet Bakanlığı, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf>

ziyaretçi görüşleri, telefon görüşleri ve mektuplaşmalarla sağlanmaktadır. Dolayısıyla mahpusların eğitime ilişkin bilgiye erişimi yahut ders materyallerine erişimi için kısıtlı kaynakları bulunmaktadır. Mahpusların üniversitelerle bağı çoğunlukla yakınları yahut vasileri aracılığıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla maddi imkânsızlıklar, iletişimsel kısıtlılıklar ya da hapishanelerdeki donanım eksiklikleri ders materyaline ve bilgiye erişimin hiç sağlanamamasına neden olabilmektedir.

Önceki yıllarda yaygın eğitime devam eden öğrencilerin ders kitapları Açık Öğretim Fakülteleri tarafından mahpuslara ücretsiz olarak gönderilirken 2018 yılı itibariyle getirilen yeni düzenlemelerle bu uygulama kaldırılmıştır. Açık Öğretim Fakültelerinin kitapları 2018-2019 eğitim yılı itibariyle dijital platforma taşınmıştır. Bu durum, ders materyallerinin aileler veya yakınlar tarafından bastırılıp kurumlara gönderilmesine ve dolayısıyla materyallere geç ulaşım, maddi zorluklara sebep olmaktadır. Ailesi veya yakınları aracılığıyla materyallere ulaşım imkânı bulunmayan mahpuslar için, hapishanelerdeki eğitim birimleri belli bir ücret karşılığında hapishanelerde bulunan yazıcılar aracılığıyla ders notlarının çıktısını almaktadır. Ancak hem maddi imkânı olmayan mahpuslar hem de bir hapishanede birden fazla öğrenci mahpus bulunması halinde hapishane memurları için oluşacak yoğunluk bazı hapishanelerde materyallere erişimi engellemektedir.¹⁹

Materyallere erişimin engellenmesine ilişkin yapılan insan hakları başvuruları, eğitim hakkının ihlal edildiğine gerekçe olarak gösterilebilmektedir. Başvurucu Mehmet Reşit Arslan, iktisadi ve idari

19 “Anadolu Üniversitesi”, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2021, <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/ogrenme-ortamlari/kitap-hizmetleri>

bilimler alanındaki eğitimini sürdürmek için elektronik hesap-tercüme makinesi kullanımına ihtiyaç duyduğunu ancak bu ihtiyacı karşılamak için yaptığı başvuruların reddedildiğini belirterek eğitim hakkına hukuka aykırı bir müdahale olduğu gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur. AİHM yaptığı değerlendirmede, başvurucunun İzmir'de kaldığı hapisanede bu cihaza sahip olmasına izin verilmekteyken, Bolu'da kaldığı hapisanede izin verilmemesinin hapisaneler arasındaki uygulama farkını gösterdiğini belirtmiştir. Bolu hapisanesinin elektronik cihazın başvurucuya verilmesi talebinin, cihazın cezaevlerinde izin verilen mallar ve ürünlere ilişkin 17 Haziran 2005 tarihli Kararnameyle izin verilen eşyalar listesinde bulunmadığı gerekçeyle reddedilmesini ve hapisaneler arasındaki uygulama farkını, eğitim hakkının ihlal edildiği kararına gerekçe olarak eklemiştir.²⁰

6.2. Ders Çalışma Koşulları

Mahpusların öğrenimlerini etkileyen sorunlardan biri de ders çalışma ve sınav hazırlık süreçlerine uygun bir ortam bulmakta yaşadıkları sıkıntılardır. Kalabalık ve gürültülü koşullar bu sıkıntıların başında gelmektedir. Bununla birlikte koşullardaki aydınlatmanın yetersiz olması, birden fazla mahpusun aynı anda ders çalışabilmesi için ihtiyaç duydukları masaların yetersiz olması ve bağımsız bir çalışma alanının bulunmaması da gelen diğer şikâyetler arasında bulunmaktadır.

20 Ayrıntılı bilgi için kitabın 8.2.3. bölümüne bkz., Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye, Başvuru No. 47121/06, 13988/07 ve 34750/07, Karar Tarihi: 18.06.2019

Hapishanelerde kütüphaneler veya kitaplıklar için bağımsız bir oda veya uygun bir alan yaratılması gerektiği Kütüphane ve Kitaplık Yönergesinde belirtilmektedir. Uygulamada yalnızca kütüphanelerde bulunan kitap listelerinin mahpuslara verilmesi ve mahpusların bu listeden kitap seçip isteyebilmeleriyle kısıtlı bir kütüphaneden yararlanma imkânı tanınmaktadır. Oysaki Avrupa Konseyi'nin 12 Numaralı Tavsiye kararında da belirtildiği üzere her mahpusun haftada en az bir kez, direkt olarak düzenlenmiş bir kütüphaneye girebilmeleri kişisel gelişimlerini olumlu yönde etkileyecektir. Her ne kadar yönergede İdare ve Gözlem Kurulunun kararıyla, iyi hal gösteren hükümlü ve tutuklulara araştırma yapmak ve kütüphanede bulunan yayınları okumak üzere kütüphaneden yararlanma imkânı tanındığı belirtilse de CİSST'e yapılan başvurularda bunun fiili uygulamadaki karşılığına rastlanılmamıştır. Kaldı ki hapishanelerde mahpus öğrencilere yönelik bağımsız, havadar çalışma alanları yaratılması, her mahpusun belli periyotlarla kütüphaneden yararlanma imkânının oluşturulması mahpusların tahliyelerinden sonra topluma dönmelerini kolaylaştıracak ve hapishanelerdeki yaşamı kamusal hayatın işleyişine ve olumlu yanlarına olabildiğince yaklaştıracaktır.^{21/22}

Mahpus öğrencilerin Açık İlköğretim Okulları, Açık Öğretim Liseleri, Açık Öğretim Fakülteleri veya üniversiteye yerleşme sınavlarına daha iyi hazırlanmaları, başarı oranlarını artırmaları

21 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında R (89) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151705tavsiye_kararlari.pdf

22 Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönergesi, Adalet Bakanlığı, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2021, [https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019144231kitap_kutuphane%20\(1\).pdf](https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019144231kitap_kutuphane%20(1).pdf)

için hapishanelerde hazırlık kursları açılacağı genelgede belirtilmektedir. Halk eğitim müdürlüğüyle işbirliği yapılarak temin edilen öğretmenlerle gerekli yeterliliğe sahip kurum personeli aracılığıyla mahpusların bu kurslarda ek ders ücreti karşılığı sınavlara hazırlanabilecekleri belirtilmektedir. Ancak mahpuslara herhangi bir hapisanede bu imkânın sağlandığına dair bir bilgi CİSST'e ulaşmamıştır.²³

Mahpusların ders çalışırken kullanabilecekleri tek yöntem ilgili ders materyallerini okumak olup öğrenme sürecinde dinleme, okuma, konuşma ve pratik uygulama yapabilme becerilerini geliştirebilecekleri bir imkânları bulunmamaktadır. Dolayısıyla anlaşılamayan konu anlatımlarını öğrenebilecekleri farklı bir kanal olmadığı gibi anlamadıkları yerleri sorabilecekleri bir alternatifleri de bulunmamaktadır.

6.3. Ekonomik Zorluklar

Çoğunlukla ailelerinin ve yakınlarının ekonomik desteği dışında bir geliri olmayan mahpuslar, öğrenimlerine devam etmeye çalışırken çeşitli ekonomik zorluklarla karşılaşmaktadır. Üniversiteye veya üniversite sınavlarına kayıt, harç ücretleri ödemede, sınavlar için kurum dışına çıkılması yahut üniversiteden bir hocanın kuruma gelmesi gerektiği süreçlerde, ders materyallerine erişimde ekonomik zorluklar etkisini göstermektedir.

Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler konulu 46/1 sayılı Genelge'nin Açık İlköğretim Okulu, Açık Öğretim Lisesi ve Açık Öğretim Fa-

23 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 46/1.

kültesine İlişkin Ortak Hükümler başlıklı bölümünde bu konuya ilişkin düzenleme getirilmiştir. Buna göre:

"Kayıt ve sınav harçlarını, yol masraflarını ödeyemeyecek durumdaki mahpuslar için, il veya ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından, gönüllü kurum ve kuruluşlardan yardım istenecektir. Gerekirse yol masrafları eğitim kurulu kararıyla emanet para faizi hesabından veya kurum olanaklarıyla karşılanacak, mahpus öğrenciler maddî nedenlerle mağdur edilmeyecektir".

Genelgenin Diğer İşler başlıklı onuncu bölümünde de mahpusların kendileri ve/veya aileleri için sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfından, buldukları hapisane müdürlükleri aracılığıyla aynı veya nakdi yardım talep etmelerinin mümkün olduğu belirtilmektedir. Ancak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına kaç başvuru yapıldığı ve bu başvuruların kaçının karşılandığına ilişkin istatistiksel bir veri bulunmamaktadır. CİSST'in bu konuda yaptığı bilgi edinme başvurularına verilen cevaplarda bu konuda bilgi verilmemiştir. Yine CİSST aracılığıyla sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına yapılan başvurularda adli mahpusların sadece bir kısmına destek verilirken, siyasi mahpuslarla ilgili yapılan tüm başvurulara olumsuz dönüş yapıldığı gözlemlenmiştir.²⁴

Genelgede Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (89) 12 Sayılı "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Eğitim" konulu tavsiye kararına atıf yapılmıştır. Ancak tavsiye kararında dış dünyada aynı yaş gruplarına sağlanan eğitimle mahpusların aldığı eğitimin aynı olmasının sağlanacağı ve öğrenme fırsatlarının olabildiğince geniş tutulacağı belirtilse de mahpus öğrenciler dışarıdaki herhangi bir

24 A.g.e..

öğrenci gibi devlet bursu alamamaktadır.²⁵

Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların burs ve kredi imkânlarından faydalanabilme hususları, Burs ve Kredi Yönetmeliği hükümlerince düzenlenmiş olup söz konusu hükümler doğrultusunda işlemler gerçekleştirilmektedir.

Hükümlü veya tutukluların varsa vasileri veya vekilleri aracılığıyla, yoksa da bizzat kendilerinin dilekçe veya posta yoluyla istedikleri kurum ya da kuruluşlara burs başvurusu yapma hakları bulunsa da Burs ve Kredi Yönetmeliği'nin 29. Maddesi'ne göre; *"Herhangi bir suçtan dolayı haklarında altı ay ve daha fazla hapis, ağır hapis cezası ile kesinleşmiş mahkûmiyeti bulunanların (cezası tecil edilenler hariç) bursları kesilir."* Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Katkı Kredisi Yönetmeliği'nin 27. Maddesi'ne göre ise, *"Taksirli suçlar hariç, tecil edilmiş olsa dahi herhangi bir suçtan haklarında kesinleşmiş mahkûmiyet kararı verilenlerin kredileri, kararın kesinleştiği tarihi izleyen öğretim yılından itibaren kesilir."* Dolayısıyla bu koşullardaki öğrencilerin yapacağı burs/kredi müracaatları işleme alınmamaktadır.^{26/27}

25 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında R (89) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, Erişim Tarihi: 17 Aralık, 2021, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151705tavsiye_kararlari.pdf

26 Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Burs-Kredi Yönetmeliği, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Erişim Tarihi: 19 Aralık 2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=5100&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>

27 Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Katkı Kredisi Yönetmeliği, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Erişim Tarihi: 19 Aralık 2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5096&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Hapishanede öğrenimini sürdürmek isteyen mahpusların devletten burs ve kredi alma imkânı bulunmazken, özel kuruluşlardan eğitim bursu desteği alması ise oldukça zor görünmektedir. Genelgede her ne kadar bu soruna dair düzenleme yapılmış, hapishanelerin eğitim kurulundan karar alınarak ekonomik ihtiyaçların karşılanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılabileceğini belirtilmişse de CİSST'e yapılan başvurularda böyle bir uygulamayla karşılaşılmamıştır.

6.4. Üniversite Sınavları, Tercih ve Kayıt Süreçleri

6.4.1. Açık Öğretim Fakültesi (AÖF)

Açık Öğretim Fakültesini kazanan mahpusların kayıt işlemleri yakınlarından biri tarafından yapılabilir. İşlemlerin öğrencinin yakınları tarafından yapılamaması hâlinde, öğrencinin bulunduğu hapishane tarafından sınav merkezi olan hapishaneye bilgi verilerek, gerekli süreçlerin ilerletilmesi gerekmektedir.

Sınav kayıt başvurusu süresinde bildirilmeyen öğrenci mahpuslar kurumlarda sınavlara alınmamaktadır. Bu bildirim sınava 21 günden az süre kaldığında yapılması halinde AÖF dekanlığı tarafından kabul edilmemekte ve mahpusların sınava katılımı engellenmiş olmaktadır. Mahpus öğrencilerin yol ve diğer şartlar göz önünde bulundurularak, kapalı hapishanelerden dış güvenlik görevlisi muhafazasında, açık hapishanelerden sivil giyimli iç güvenlik görevlisi nezaretinde, sınavdan en az iki saat önce, sınava katılacakları merkezde bulunacak şekilde sevk edilmesi gerekmektedir.²⁸

28 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 46/1.

Sınavların belirli merkezlerde yapıldığı göz önüne alınarak, hapis-hanenin fiziki şartları el verdiğince, bu sınavlar için gelen öğrencilerin kalabilecekleri ve sınavlara rahatça hazırlanabilecekleri bir koğuş veya oda ile sınavın yapılabileceği bir dersane düzenlenmesi gerekmektedir.

6.4.2. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Yapılan Sınavlar

YDS, KPSS, ALES, üniversiteye giriş sınavı ve benzeri sınavlar ÖSYM ve MEB tarafından düzenlenmekte olup sınav merkezi olan hapishanelerde yapılmaktadır. Açık hapishanelerdeki mahpuslar, sınav saatleri ve yol süreleri de göz önünde bulundurularak o saat aralığında sınava gidip gelebilmektedir.

Kapalı hapishanede kalan mahpusların sınav başvuruları yakınları tarafından yapılabilmektedir, yapılamaması hâlinde, başvuru süreçleri hapishane tarafından yürütülmelidir. Sınavlar, belirlenen sınav merkezlerindeki hapishanelere gelen sınav komisyonları tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle, sınavlara katılacaklara ilişkin bilgileri içeren listenin sınavdan en az 20 gün önce Genel Müdürlükte olacak şekilde gönderilmesi gerekmektedir. Hapishaneye yeni gelen mahpuslar olduğu takdirde sınavdan önceki son iş gününe kadar bildirim yapılabilmektedir.²⁹

Sevk ve nakil tarihleri ile sınav tarihlerinin çakışması halinde mahpusların hak ihlaline uğramaması için sevk ve nakil işlemlerinin sınavlardan sonra yapılması gerekmektedir.³⁰

29 A.g.e..

30 Ayrıntılı bilgi için bkz. 6.5. Okula Gidiş Gelişler ve Sevkler Başlığı.

6.4.3. Tercih ve Kayıt Dönemleri

Öğrenci mahpusların yatay geçiş, dikey geçiş, üniversite tercih süreçlerinin yürütücülüğünü çoğunlukla aileleri veya yakınları üstlenmektedir. Ancak ailelerin sınav süreçleri ve tercihler konusunda bilgiye sahip olmadığı durumlarda ne yapılacağını, gerekli bilgiye nasıl ulaşılabileceğini bilmemeleri süreci oldukça zorlaştırmaktadır. Ailesi ve yakınları olmayan mahpuslar ise bu süreçleri eğitim birimleri aracılığıyla yürütmektedir, eğitim birimiyle sorun yaşanması halinde mahpus için bu süreçler daha da zorlaşmaktadır.

Genelgeye göre kapalı hapisaneyeyken üniversite sınavını kazanan mahpusların, üniversitelerinin kabul etmesi durumunda ara, yıl sonu, bütünleme ve mazeret sınavlarına katılmaları ve bu suretle örgün eğitime başlamaları mümkündür. Açık hapisanelerde bulunan mahpusların ise buldukları hapisaneyeye aynı büyükşehir belediyesi veya belediye sınırları içinde olan herhangi bir yüksek öğretim kurumunda okuma hakkını kazandıklarında, okullarının kabul etmesi halinde, talepleri doğrultusunda, okullarına devam etmeleri ve örgün eğitimden yararlanmaları mümkündür.³¹

Mahpusların üniversiteye kabul edilmeleri için ilgili üniversitelerin kurulları tarafından kabul kararı verilmesi gerekmektedir. Hangi üniversitelerin mahpusları kabul ettiğine dair bir açıklama bulunmaması sebebiyle, mahpuslar ve aileleri tercih süreçlerini yürütürken belirsizliğe düşmekte, üniversiteleri tek tek arayarak bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Bu belirsizliğin sonucunda bir hak ihlali yaşamaması adına uğramamak adına örgün eğitimi değil yaygın eğitim veren üniversiteleri tercih etmek zorunda kalmaktadırlar.

31 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 46/1.

Yatay geçiş için gerekli olan başvuru koşulları, üniversiteden üniversiteye değişiklik göstermektedir. Bazı üniversitelerin başvuru koşullarından birini transkript başarıları oluşturmaktadır. Ancak ders çalışmaktan sınavlara katılıma kadar hapishanelerdeki öğrenime ilişkin var olan yapısal sorunlar ders başarılarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla yatay geçiş için gerekli koşullardan biri olan transkript başarısının sağlanamaması başvuru süreçlerinde engel oluşturmaktadır.

Dikey Geçiş Sınavı sonrasında yapılacak tercihlerde, mahpusların aldıkları ön lisans derslerini saydılabilecekleri üniversiteleri tercih edebilmeleri için her üniversitenin koşullarını ayrı ayrı araştırmaları gerekmektedir. Ancak bilgiye erişim araçlarındaki kısıtlılık bu durumun önünde de engel oluşturmaktadır.

Tercihler yapıldıktan sonra üniversiteye yerleşmeye hak kazanan mahpusların kayıtları çoğunlukla yakınları tarafından yapılmaktadır. Kayıt süreçlerine ilişkin bilgi sahibi olmayan mahpus yakınlarının süreleri kaçırmaları yahut gerekli işlemleri yapamaması gibi durumlarda üniversite kayıtları yapılamamaktadır. Bir üniversiteye yerleşmeye hak kazanmış öğrenciler, bir sonraki yıl üniversiteye giriş sınavına katıldıklarında, ortaöğretim başarı puanları, sınav puanlarına eklenemeyecektir. Ortaöğretim başarı puanlarının sınav puanlarına yeniden eklenebilmesi için sonraki seneyi beklemeleri gerekecektir. Dolayısıyla kayıt süreçlerinde yaşanan aksaklıkların öğrenim hakkı üzerinde, uzun süreli olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Mahpuslar örgün eğitim veren bir üniversiteye yerleştiklerinde ders başarılarının etkilenmemesi, yahut hapiste olmaları sebebiyle örgün eğitime devam edememeleri durumlarına karşı okulu don-

durmayı tercih edebilmektedir. Ancak bu noktada da her üniversitenin okulu dondurma üst sınırı değişmektedir.

AİHM'in, mahpusların okula kayıt yapma talebinin hapisane tarafından reddedilmesini eğitim hakkı ihlali olarak değerlendiren kararları bulunmaktadır. Velyo Vele, orta öğrenimini tamamlamak için kayıt başvurusunda bulunmuş, başvurusu hapisane idaresi tarafından reddedilmiştir. Velyo Vele, bu duruma ilişkin AİHM'e başvuruda bulunmuştur. AİHM orta öğrenimini tamamlamanın başvuru için taşıdığı menfaatin şüphe götürmez olduğuna, kendisinin hapisane okuluna kaydının reddedilmesi kararının yeterince öngörülebilir olmadığına, meşru bir amaç izlemediğine ve bu amaçla orantılı olmadığına karar vermiştir.³²

6.5. Okula Gidiş Gelişler ve Sevkler

Mahpuslar kaldıkları hapishaneden başka bir ilde okula devam etmeleri halinde, eğitim gerekçesiyle başka bir kuruma sevklerini talep edebilmektedir. 5275 sayılı İnfaz Kanununa göre bir hapishaneye nakledilen mahpuslar, bir yıl içerisinde bu hapishanede kalmak zorundadır. Dolayısıyla bu bir yıllık süre içinde kendi istekleriyle başka bir hapishaneye sevklerini talep edemeyecektir. Eğitim gerekçesi bunun istisnasını oluşturmaktadır. Mahpuslar bu halde de öğrenimlerini sürdürebilmek için kazandıkları üniversiteye yakın bir hapishaneye sevklerini talep edebilmektedir.³³

32 Ayrıntılı bilgi için kitabın 8.2.2. bölümüne bkz. 8.2.2., Velyo Vele v. Bulgaristan, Başvuru No. 16032/07, Karar Tarihi: 27.05.2014 başlığı.

33 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, TBMM, son güncelleme 14 Nisan 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

Kapalı hapishanelerde bulunan mahpuslar, eğitimlerine örgün eğitim veren bir yükseköğretim kurumunda devam etmeleri halinde dış güvenlik görevlisi eşliğinde, açık hapishanelerden iç güvenlik görevlisi eşliğinde ara, yılsunu, bütünleme ve mazeret sınavlarına katılabilmektedirler. Bunun dışında sınavlara eğitim birimlerindeki ilgili alanlarda da girilmektedir. Fakat bu alanların her zaman kullanılmadığı, bazı durumlarda açık görüş ziyaret alanları gibi hapishanenin farklı alanlarında da sınavların yapıldığı bilinmektedir.³⁴

Yine açık hapishanelerde bulunan mahpuslar, örgün eğitimden yararlanabildikleri takdirde, okullarından alınan akademik takvim, ders ve sınav programına göre okula gidebilmektedir. Bu durumda her hafta öğrencilerin okullarından devam veya devamsızlık durumunu gösteren belge alınarak gidiş gelişleri kontrol edilmektedir. Okula gidiş ve gelişlerinin sorumluluğu ile her türlü masrafları öğrencilere ait olup belirlenmiş saatlerde çıkışları ve girişleri takip edilmektedir.³⁵

Açık hapishanede bulunan, aynı belediye sınırları içerisinde yükseköğretim kurumunda okuma hakkı kazanan ve okulları tarafından kabul edilen bazı mahpusların okula gidişleri, ikinci öğretim programına kayıtlı olmaları nedeniyle güvenlik gerekçe gösterilerek sınırlandırılmaktadır.

Genelgeye göre sevk ve nakil tarihinin sınav tarihine yakın olması durumunda, toplu sevk, açığa ayrılma ve kendi istekleriyle nakil hallerinde, öğrencinin mağdur olmaması için, sevk ve nakil işlemi sınavlardan sonra yapılmalıdır aksi takdirde sınava kayıtlı

34 Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 46/1.

35 A.g.e.

oldukları yer değiştiği için sınava giremeyeceklerdir. AİO, AÖL sınavları ile ÖSYM ve MEB tarafından yapılan diğer sınavlara 1 hafta, AÖF sınavlarına 21 gün, iş ve meslek kursları ile Yetişkin I. ve II. Kademe Eğitimi Başarı kursu sonu sınavlarına 1 ay kala sevk ve nakillerin yapılmaması gerekir. Disiplin, duruşma, hastalık, güvenlik ve zorunlu nedenlerle nakil yapılması halindeyse öğrencinin sevkini yapıldığı gün kurum tarafından yetkili yerlere bilgi verilmelidir.³⁶

6.6. Eğitimde Teknolojik İmkânlardan Yararlanılması – Bilgisayar Kullanımı ve Çevrimiçi İnternete Erişim

İnfaz kanunu, “eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde” ve “denetim altında” internetten yararlanma hakkı tanımaktadır. Bunun için bedeli mahpus tarafından ödenmek suretiyle, hapis-hane tarafından dışarıdan bilgisayar satın alınabilmektedir. Yani mahpuslar veya yakınlarının getirdiği bilgisayarlar hapishaneye alınmamaktadır. Bilgisayar kullanımı hapishane idaresi tarafından belirlenen yerlerde ve personel eşliğinde ve bir program doğrultusunda belirli saatlerde mümkündür. Mahpusların bilgisayar odasına veya koğuşuna götürmesi mümkün değildir.³⁷

Her ne kadar sürecin bu şekilde ilerletilmesi gerektiği yasada ve genelgede düzenlenmiş olsa da mahpusların bilgisayar kullanma talepleri hapishaneler tarafından altyapı yetersizliği, CİSST’e gelen başvurularda özellikle siyasi mahpuslar için güvenlik gerekçesiyle

36 A.g.e.

37 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, TBMM, son güncelleme 14 Nisan 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

reddedilmektedir. Nitekim infaz kanununda bilgisayar kullanma ve çevrimiçi internete erişim hakkının “tehlikeli halde bulunan veya örgüt mensubu hükümlüler bakımından” kısıtlanabileceği düzenlenmektedir. Mahpuslar idarenin ret kararına karşı sırasıyla infaz hâkimliğine, ağır ceza mahkemesine, Anayasa Mahkemesi’ne ve AİHM’e başvurarak hukuki bir süreç yürütmektedir.

Başvurucu Ramazan Demir, avukat olup tutuklu olduğu dönemde AİHM, Anayasa Mahkemesi Karar arama sitesine ve Resmi Gazete’ye erişim talebinde bulunmuş bu talebi reddedilmiştir. Ret kararının bilgiye erişim hakkına aykırı bir müdahale niteliğinde olduğu iddiasıyla şikâyetçi olmuş, iç hukuk yollarını tükettikten sonra şikâyetini AİHM’e taşımıştır. AİHM, Türkiye hukuku altında mahpusların eğitim ve rehabilitasyon amacıyla hukuki bilgiler içeren belirli bazı sitelere erişimlerine imkân tanındığı için, mesleği ve menfaatleri gereği Demir’in gelişimine ve rehabilitasyonuna ilişkin hukuki bilgiler içeren Mahkeme’nin ve Anayasa Mahkemesi’nin internet sitesine ve Resmi Gazete’ye erişiminin kısıtlanmasını, Demir’in bilgiye erişim hakkına yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiştir.³⁸

Her hapislihanenin eğitim biriminde internet bağlantısı olan en az bir bilgisayar bulunmasına rağmen, bazı hapislihanelerin eğitim birimleri altyapı yetersizliğini gerekçe göstererek mahpusların online platformda yapılan sınavlara giremeyeceğini belirtmekte, sınav sorularının üniversitelerden yazılı olarak gönderilmesini talep etmektedir. Bu talep üniversite tarafından kabul edilmediği takdirde mahpusların sınava katılım hakkı ihlal edilmiş olmaktadır.

38 Ayrıntılı bilgi için kitabın 8.2.1. bölümüne bkz., Ramazan Demir v. Türkiye, Başvuru No. 68550/17, Karar tarihi: 09.02.2021 başlığı.

Bilgisayar kullanımına izin verilen hapisanelerde ise kullanıma ayrılan bölümlerin havasızlık, aydınlatma olmaması gibi fiziksel sorunları mahpuslar için zorluk yaratmaktadır. Bilgisayar kullanım imkânı olan mahpuslar, sınırlandırılmış internet bağlantısıyla UYAP üzerinden belirli saatler arasında ders izleme imkânına sahiptir. UYAP sisteminde yaşanan sorunlar, fiiliyatta sınavlara girilmesinin veya derslerin takip edilmesinin önünde engel oluşturabilmektedir.

Hapishanelerde teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte dijital dönüşümün gerçekleşmesine ilişkin çalışmalar kapsamında Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi açıklanmış ve belli hapishanelerde uygulamaya geçilmiştir. Ne var ki öğrenim hakkına erişim bu proje kapsamında yürütülmesi hedeflenen hizmetler arasında yer almamıştır.³⁹

39 Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi, CTE, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/akilli-teknolojilerin-ceza-infaz-kurumlarina-entegrasyon-e-gorus-projesi22102020122426>

7. YABANCI UYRUKLU MAHPUSLAR, LGBTİ+ MAHPUSLAR VE ÖĞRENİM HAKLARI

Yabancı uyruklu mahpusların anadilde eğitime ve kaynaklara erişememesi, eğitimlerini devam ettirememesine sebep olmaktadır. Geçmiş eğitimleriyle Türkiye'deki eğitim sistemi arasında denklik sağlanamaması halinde hak kaybı yaşamaktadırlar. Türkçe bilmemeleri halindeyse öğrenim süreçlerini devam ettirmeleri için gerekli olan prosedürleri ve başvuru süreçlerini bilememekte ve gerekli dilekçeleri yazamamaktadırlar. Yine konsolosluğa veya elçiliğe ulaşamayan ve isimleri Türkiye'deki adli süreç esnasında yanlış yazılan mahpuslar, kendilerine ait diploma ya da denklik belgesi gibi istenen evrakları sunamamakta, eğitime dair prosedürleri yerine getirememektedirler. Aileleri tarafından maddi olarak desteklenmeyen yabancı uyruklu mahpuslar, bu süreçleri yürütmekte ekonomik anlamda da zorlanmaktadır. Dolayısıyla yabancı uyruklu mahpuslar, ülke vatandaşı mahpuslara kıyasla daha dezavantajlı bir konumdadır.⁴⁰

40 Aylin Çelikçi ve Hilal Başak Demirbaş, *Türkiye'de Yabancı Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2018.

Aileleri ya da toplum tarafından ekonomik ve sosyal haklardan mahrum bırakılmış LGBTİ+'lar genç yaşlarda eğitimlerine ara vermek zorunda kalabilmektedirler. Özellikle istihdam alanları çok kısıtlı olan trans kadınlar, alternatif istihdam alanları olmaksızın seks işçiliği yapmak durumunda kalabilmektedirler. Hapishane geçmişi olan trans kadınlar için bu durum ikincil damgalanmaya da sebep olmaktadır. Dolayısıyla LGBTİ+ mahpusların, eğitime erişimleri, hapsedilme deneyimleri sonrası alternatif istihdam alanları bulmalarında kolaylık sağlayabilecektir. Hapishane kütüphanelerinde LGBTİ+'larla, kuir ve feminist konularla ilgili kitap bulmak ise kolay değildir.⁴¹

41 Hilal Başak Demirbaş, *Türkiye'de LGBTİ Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2018.

8. DİLEKÇE ÖRNEKLERİ VE EMSAL KARARLAR

8.1. Dilekçe Örnekleri

8.1.1. Bilgisayar Kullanımı ve Çevrimiçi İnternete Erişime İlişkin Başvuru

..... İNFAZ HAKİMLİĞİNE

İTİRAZ EDEN :

KONU : Ceza İnfaz Kurulu-
mu Müdürlüğü Eğitim Kurulunun Karar numaralı ve
..... Tarihli Bilgisayar Kullanımı ve Çevrimiçi İnternete Eri-
şim kararına karşı itirazlarımızdan ibarettir.

AÇIKLAMALAR :

..... Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda hüküm-
lü/tutuklu olarak bulunmaktayım. Üniversitesi
Bölümü Sınıf öğrencisiyim. Öğrencisi olduğum bölümde
ders materyallerinin dijital ortamda bulunması sebebiyle bu ma-
teryallerin basımı hiç bulunmamaktadır / bazıları oldukça yük-
sek fiyatlara satılmaktadır ve bu kitapları satın alacak ekonomik

durumum bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu materyaller yalnızca internet aracılığıyla erişilebilirdir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında 12 Sayılı Tavsiye Kararı üye devlet ülkelere bazı yaklaşımları kabul eden politikalar geliştirmelerini tavsiye eder. Buna göre, "Mahpuslara verilecek eğitim, dış dünyada aynı yaş gruplarına sağlanan eğitimle aynı olacak ve öğrenme fırsatlarının alanı mümkün olduğunca geniş olacaktır. Mahpusların uygun eğitim almalarını sağlayacak mali kaynak, alet, edevat ve öğretim personeli hazır bulundurulmalıdır." Açığı ki, online platformda bulunan eğitim materyallerime erişememem, benimle aynı eğitimi alan öğrencilerden daha dezavantajlı olmama sebep olacak, bu durum da başarıyı ve mesleki hayatımı etkileyecektir.

Hapishanede bilgisayara erişim ve teknolojik imkânlardan yararlanma, 5275 sayılı İnfaz Kanunu'nun 67. Maddesinde düzenlenmektedir. Her ne kadar infaz kanunu, internete erişimin belli hallerde güvenlik gerekçesiyle sınırlandırılabilceğini söylemişse de bu, hakkın keyfi olarak tamamen kaldırılması anlamına gelmemelidir. Mevcut koşullarda gerekli güvenlik önlemleri alınarak eğitim hakkından benimle aynı koşullarda öğrencilik yapan diğer kişilerle eşit biçimde faydalanmam mümkündür. Nitekim benzer bir duruma ilişkin Jankovkis/Litvanya kararında (Başvuru No. 21575/08, 17 Ocak 2017) AIHM, başvurucunun çevrimiçi bir hukuk programına kaydolma talebinin reddedilmesine ilişkin başvuruyu incelemiş, Litvanya Hükümeti'nin ret kararına ilişkin güvenlik ve kaynak ihtiyacı iddialarına ilişkin yeterince ikna edici gerekçeler sunmadığını tespit ederek, başvurucunun bilgiye erişim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu kararının gerekçesini açıklarken, başvurucunun talebinin sınırlı olarak bir devlet kurumunun internet sitesine ulaşmak olduğunu, söz konusu ku-

rumun devlet kurumu olması sebebiyle suç işlenmesi bakımından güvenlik sorunu yaratacağı iddiasının demokratik toplum düzeyine uygun olmayıp talebin bu gerekçeyle reddedilmesinin orantısız olduğunu belirtmiştir.

Bilgisayar kullanımı ve çevrimiçi internete erişim talebim reddedilirken ileri sürülen gerekçelerden bir diğeri de hapishanenin böyle bir alt yapısının bulunmamasıdır. Kamu otoriteleri, katılma imkânı sağlanan eğitim ve öğretime herkesin etkin bir şekilde katılabilmesini sağlamakla yükümlüdür. Nitekim İnfaz kanunu, “eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde” ve “denetim altında” internetten yararlanma hakkı tanımaktadır. Yine, Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler konulu 46/1 sayılı Genelge'nin Eğitimde Teknolojik İmkânlardan Yararlanılması başlıklı maddesinde “Eğitimde teknolojik imkânların kullanılması amacıyla kurumun uygun bir bölümü televizyon, projeksiyon cihazı, VCD ve öğrenci sırası gibi eğitim araçlarıyla donatılıp, hazırlanacak programlarla, hükümlü ve tutukluların belirli saatlerde bu sınıflardan yararlanmaları sağlanacaktır.” denilerek hapishane idaresine ve eğitim kuruluna mahpusların teknolojik imkânlardan faydalanabileceği mekânlar ve koşullar yaratabilmeleri için sorumluluk yüklenmiştir. Dolayısıyla talebimin altyapı yetersizliği gerekçe gösterilerek reddedilmesi hakkaniyetli olmayıp orantısız bir yaklaşım meydana getirmektedir.

SONUÇ ve İSTEM : Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü Eğitim Kurulu'nun Karar numaralı ve Tarihli kararının itirazın incelenerek kaldırılmasına ve kararının verilmesini talep ederiz .(Tarih)

Talep Eden

8.1.2. Materyallere Erişime İlişkin Başvuru

..... KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU MÜDÜRLÜĞÜNE

Konu : Ders materyallerimi alma talebimden ibarettir.

AÇIKLAMALAR : Üniversitesi Bölümü öğrencisiyim. Derslerimi sürdürebilmem için (buraya ihtiyaç duyduğunuz; kitap, cd, cetvel vs materyallerini yazabilirsiniz) materyallerini kullanmam gerekmektedir. Bilindiği üzere;

Avrupa Cezaevi Kurallarının 3. Maddesi, “Özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan kişilere uygulanan kısıtlamalar haklarında uygulanan yaptırımın yasal amacıyla orantılı ve bunun gerektirdiği asgari düzeyde olmalıdır” şeklinde düzenlenmiştir.

Yine Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 5. Maddesi şu şekildedir: “*Cezaevindeki yaşam kamusal hayatın işleyişine ve olumlu yanlarına olabildiğince yaklaşacak biçimde düzenlenmelidir*”

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (89) 12 Sayılı, “Ceza İnfaz Kurumlarındaki Eğitim” konulu tavsiye kararı ve 46/1 Sayılı Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirme Faaliyetlerine İlişkin Genelgede, “*Mahpusların alacağı eğitimin, dış dünyada aynı yaş gruplarına sağlanan eğitimle aynı olması sağlanmalı ve öğrenme fırsatlarının alanı olabildiğince geniş tutulmalıdır. Mahpusların uygun eğitim almalarını sağlayacak malî kaynak, alet, donanım ve öğretim personeli hazır bulundurulmalıdır.*” şeklinde düzenleme bulunmaktadır.

Diğer bir husus bu materyallere erişmem ifade özgürlüğüm kapsamında korunmaktadır. Zira düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, insanın serbestçe haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına veya başkalarıyla birlikte çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelmektedir. (*Abdullah Öcalan Başvurusu, [GK], Başvuru no. 2013/409, Karar tarihi: 25.06.2014*)

AIHM'in içtihatlarına göre, ifade özgürlüğü, hapisane kapısında sona ermez. Bir kişinin, mahpus statüsünden dolayı Sözleşme'nin 10. Maddesi kapsamındaki ifade özgürlüğü hakkını kaybetmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla mahpuslar, tutuklu olduklarına bakılmaksızın, ifade özgürlüğü hakkından yararlanmaya devam etmektedirler (*Yankov/Bulgaristan, Başvuru no: 39084/97, 11/12/2003, § 126; Donaldson/Birleşik Krallık (k.k.), Başvuru no: 56975/09, 25/01/2011, §§ 18-19*). Buna uygun olarak, bir mahpusun ifade özgürlüğüne getirilen herhangi bir kısıtlama, Sözleşme'nin 10. Maddesinin 2. fıkrası anlamında gerekçelendirilmelidir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlerle Avrupa Cezaevleri Kuralları Hakkında Rec (2006) başlıklı Tavsiye Kararında da mahpusların dış dünyayla ilişkilerinin önemli olduğu vurgulanır ve bu haklarının ancak mahkeme tarafından kısıtlanabileceği belirtilir. Bu sebeple mahpusların hapisanede tutulsalar dahi okumaları, dış dünyaya hazırlık yapmaları bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bir diğer husus Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğinin 15. Maddesine göre

“Hükümlülerin kendilerini geliştirmeleri için gerekli görülen eğitim ve kültürel çalışmalarında kullanabilecekleri malzemeleri, koğuş, oda ve eklentiler dışında, idare tarafından uygun görülecek yerlerde ve denetim altında bulundurmasına ve kullanmasına kurum olanakları çerçevesinde izin verilebilir.” denilmiş ve mahpusların kendilerini geliştirebilmek için kullanabilecekleri malzemeleri kullanabilecekleri düzenlenmiştir. Dolayısıyla eğitime devam edebilmem için talep ettiğim materyallerin eğitim çalışmamda gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bu nedenlerle talep ettiğim ders materyallerinin tarafıma verilmesini talep ederim. (tarih)

Talep Eden

8.2. Emsal Kararlar

8.2.1. Ramazan Demir v. Türkiye, Başvuru No. 68550/17, Karar Tarihi: 09.02.2021⁴²

Başvurucu Ramazan Demir, 1983 doğumlu bir Türkiye vatandaşıdır ve İstanbul’da yaşayan bir avukattır. Demir, örgüt üyesi olduğu ve örgüt propagandası yaptığı iddiasıyla 6 Nisan 2016 tarihinde tutuklanmış ve 7 Eylül 2016 tarihinde tahliye olmuştur. 12 Nisan 2016 tarihinde Demir, AİHM ve Anayasa Mahkemesi önünde başvuruları olan bir avukat olarak müvekkillerinin da-

42 Benan Molu, “İHAM’ın Ramazan Demir v. Türkiye Kararının Çevirisi”, *Anayasa Gündemi*, 12 Şubat 2021, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021), <https://anayasagundemi.com/2021/02/12/ihamin-ramazan-demir-v-turkiye-kararinin-ozet-cevirisi-tutuklu-avukatin-cezaevinde-aym-ve-ihamin-sitesine-ve-resmi-gazeteye-erisim-talebinin-reddedilmesi-bilgiye-erisim-hakkinin-ihlalidir/>

valarını takip edebilmek ve kendisi hakkında başlatılan ceza davası kapsamında 22 Haziran 2016 tarihinde yapılacak duruşma için savunma hazırlayabilmek amacıyla hapisane yetkililerinden AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin karar arama sitesine ve Resmi Gazete'ye erişim talep etmiştir. Hapisane yetkilileri, İnfaz Hâkimliği ve Ağır Ceza Mahkemesi Demir'in talebini reddetmiştir. Demir'in Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı bireysel başvuru ise 14 Nisan 2017 tarihinde açıkça dayanaktan yoksun bulunarak reddedilmiştir.

İhlal iddiaları

Başvurucu, Sözleşme'nin 10. Maddesine (ifade özgürlüğü) dayanarak, Silivri hapisanesinde tutuklu bulunduğu dönemde AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin karar arama sitesine ve Resmi Gazete'ye erişim talebinin reddedilmesinden şikâyetçi olmuş ve bu müdahalenin bilgiye erişim hakkına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

AİHM başvurusu, 14 Temmuz 2017 tarihinde yapılmıştır.

Mahkeme'nin kararı

10. Madde (ifade özgürlüğü: bilgiye erişim hakkı)

Mahkeme'ye göre, günümüzde, bilgi ve hizmetlere artan oranda yalnızca internet üzerinden erişilebilmektedir. İnternet siteleri, büyük miktardaki verileri saklama ve yayınlama kapasitesiyle bunların erişilebilirliği sayesinde, toplumun gündemdeki olaylara erişimini sağlamaya ve genel biçimde bilgi alışverişini kolaylaştırmaya büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.

Mahkeme ayrıca, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kurumlara

rın internetin günlük hayatta oynadığı role ve internetin bir insan hakkı olarak önemine ilişkin tavsiye metinler kabul ettiğini not etmektedir. Mahkeme, bu gelişmelerin internetin kişilerin günlük hayatlarında oynadığı rolün önemini yansıttığı görüşündedir. Gerçekten de, bilgiye ve hizmetlere giderek artan düzeyde sadece internet üzerinden erişilebilmektedir.

Mahkeme, mahpusların bilgiye erişim hakkı da dahil olmak üzere, dış dünyayla iletişimlerinin belirli hallerde sınırlandırılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Mahkeme, AİHS'nin 10. Maddesinin mahpuslara hapisanede internete ya da belli internet sitelerine girebilmeleri konusunda genel bir yükümlülük yükleyecek şekilde geniş yorumlanamayacağını altını çizmektedir.

Mevzuatta, Türkiye hapisanelerindeki mahpusların, eğitim ve rehabilitasyon programları gerekli kıldığı takdirde internet hakkından yararlanabileceği düzenlenmiştir.

Mahkeme, (Demir tarafından internete erişim talebini desteklemek amacıyla ileri sürülen nedenler ne olursa olsun) başvurusunun avukatlık yapmasını ve erişim talep edilen üç sitenin niteliğini dikkate alarak başvurusunun talebinin eğitim ve rehabilitasyon amacı kapsamında olduğunun tartışmasız olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda Mahkeme, kendisinin ve Anayasa Mahkemesi'nin ihlal ve kabul edilemezlik kararlarına sadece çevrimiçi olarak erişilebildiğini, söz konusu internet sitelerinde arama ve araştırma yapmayı gerektiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak Mahkeme'ye göre, Türkiye hukuku altında mahpusların eğitim ve rehabilitasyon amacıyla hukuki bilgiler içeren belirli bazı sitelere erişimlerine imkân tanındığı için, mesleği ve menfaatleri gereği Demir'in gelişimine ve rehabilitasyonuna iliş-

kin hukuki bilgiler içeren AİHM'in ve Anayasa Mahkemesi'nin internet sitesine ve Resmi Gazete'ye erişiminin kısıtlanması, Demir'in bilgiye erişim hakkına yönelik bir müdahaledir.

Mahkeme, söz konusu müdahalenin yasal dayanağının 5275 sayılı Kanun'un 67/3 Maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 90. Maddesi olduğunu, ayrıca müdahalenin suç işlenmesinin ve düzenin bozulmasını önleme meşru amaçlarını taşıdığını not etmektedir.

Müdahalenin gerekliliği yönünden Mahkeme, Demir'in talebinin reddedilmesinin uygun olmadığını düşünmektedir.

Mahkeme daha sonra, yerel mahkemelerin Demir'in Mahkeme'nin, Anayasa Mahkemesi'nin internet sitesine ya da Resmi Gazete'ye erişiminin neden başvuruçunun eğitim ve rehabilitasyonu ile ilgili olmadığını ya da Demir'in internete erişimi sınırlandırılabilir birisi olarak belirli bir tehlike yaratan ya da yasadışı bir örgüte üye olan bir tutuklu olup olmadığını ya da nasıl böyle bir tutuklu olduğunu ortaya koyabilecek yeterli gerekçeleri sunmadığını not etmektedir.

Buna ek olarak, ne yerel makamlar ne de hükümet, söz konusu davada ilgili tedbirin hapislihanenin düzenini ve güvenliğini sağlama ve suç işlenmesini önleme meşru amacı bakımından gerekli olduğunu açıklamaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, mahpusların internet kullanımını için gereken düzenlemelerin, eğitim ve rehabilitasyon programları çerçevesinde kabul edildiğini not etmektedir.

Yerel makamların güvenlik endişeleri anlaşılır olsa da Mahkeme, yerel makamların Demir'in –özellikle yalnızca makamların gözeti-

minde ve onların kontrolü altında, devlete ve uluslararası kurumlara ait– üç internet sitesine erişiminden doğabilecek güvenlik risklerine yönelik detaylı bir analiz yapmadığını gözlemlemektedir.

Buna göre hükümet, yerel makamların söz konusu tedbiri haklı kılacak ilgili ve yeterli gerekçeleri ya da müdahalenin demokratik bir toplumda gerekliliğini ortaya koyamamıştır. Bu sebeple, Sözleşme'nin 10. Maddesi ihlal edilmiştir.

8.2.2. Velyo Velev v. Bulgaristan, Başvuru No. 16032/07, Karar Tarihi: 27.05.2014⁴³

Olaylar – Başvurucu 2005'te tutuklu bir mahpus olarak hapisane okuluna kaydının yapılmasını talep etmiştir. Başvurucunun talebi önce hapisane yetkilileri tarafından, sonrasında ise Yüksek İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Hapisane Müdürü, daha önce bir mahkûmiyeti bulunan başvurucunun, hüküm giymesi durumunda mükerrir olacağı ve dolayısıyla mükerrir olmayan mahpuslardan ayrı tutulması gerektiği yönünde karar vermiştir. Yüksek İdare Mahkemesi, başvurucunun talebini başka gerekçelerle, eğitim hakkının tutuklu mahpuslar için değil, sadece hükümlü mahpuslar için geçerli olduğuna dayanarak reddetmiştir.

Hukuki Değerlendirme –1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi: Mahkeme, genel olarak mahpusların kişi özgürlüğü dışında Sözleşme

43 AIHM Velyo Velev v. Bulgaristan Kararı Özeti, Başvuru No. 16032/07, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:\[%220%22\],\[%22languageisocode%22:\[%22TUR%22\],\[%22appno%22:\[%2216032/07%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-153685%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],[%22languageisocode%22:[%22TUR%22],[%22appno%22:[%2216032/07%22],[%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-153685%22]})

ile güvence altına alınan tüm temel hak ve özgürlüklerden yararlanmaya devam ettiklerini vurgulamıştır. Bunun sonucu olarak, 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi uyarınca başvurucunun eğitim hakkı bakidir. Eğitim hakkı Bulgaristan'a, hapisane okulları da dahil olmak üzere, mevcut eğitim imkânlarına etkili erişimi sağlama yükümlülüğü yüklemiştir. Bunun sonucu olarak hükümet, başvurucunun okula kabul edilmemesinin öngörülebilir olduğunu, meşru bir amaç izlediğini ve bu amaçla orantılı olduğunu ortaya koyma külfeti altındadır. Mahkeme, ilgili yasal çerçevenin hükümlü mahpusların eğitim programlarına dahil edilme hakkına sahip olduklarını ve hükümlü mahpuslar hakkındaki düzenlemelerin aynı şekilde tutuklu mahpuslara da uygulanabilir olduğunu belirtmesi nedeniyle, başvurucuyu okula kabul etmeme kararının yeterince öngörülebilir olup olmadığını şüpheye açık bulmuştur. Yasal mevzuatın açık olmadığı, ulusal mercilerce bu ret kararı için ileri sürülen gerekçelerin farklı olmasından da anlaşılmaktadır: Hapishane Müdürü ve Adalet Bakanlığı başvurucunun mükerrer mahpus statüsüne geçme ihtimalini vurgulamış, Yüksek İdare Mahkemesi ise başvurucunun tutuklu statüsüne odaklanmıştır.

Hükümet başvurucunun okula kabul edilmemesini gerekçelendirme için üç farklı sebep ileri sürmüştür. Başvurucunun hükümlü mahpuslarla birlikte okula devam etmesinin uygun olmadığı yönündeki ilk gerekçe bakımından Mahkeme, başvurucunun herhangi bir itirazının olmadığını ve tutuklu mahpusların hükümlü mahpuslarla birlikte okula gitmeleri nedeniyle zarar göreceklere ilişkin bir delil bulunmadığını gözlemler. Ayrıca Mahkeme yargılama öncesi tutukluluğun ne kadar süreceğinin belirsiz olmasını, eğitim imkânlarından mahrum bırakma için geçerli bir gerekçelendirme olarak kabul etmemiştir. Son olarak Hükümet'in, başvurucunun bir mükerrer olarak ceza alma riski altında bulundu-

ğu ve bu sebeple onunla birlikte okula devam etmenin, mükerrer olmayan mahpusların yararına olmayacağı yönündeki üçüncü argümanı bakımından Mahkeme, başvuruçunun masumiyet karnesinden yararlandığını; dolayısıyla mükerrer olarak sınıflandırılmayacağını hatırlatmıştır. Mahkeme bu değerlendirmeler ışığında ve orta öğrenimini tamamlamanın başvuruçunun için taşıdığı şüphe götürmez menfaati kabul ederek, kendisinin hapisane okuluna kaydının reddedilmesi kararının yeterince öngörülebilir olmadığına, meşru bir amaç izlemediğine ve bu amaçla orantılı olmadığına karar vermiştir.

8.2.3. Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye, Başvuru No. 47121/06, 13988/07 ve 34750/07, Karar Tarihi: 18.06.2019⁴⁴

II. SÖZLEŞME'YE EK 1 NO.LU PROTOKOL'ÜN 2. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI Esas Hakkında

a) İlgili İlkeler

Mahkeme öncelikle, hukuka uygun bir tutukluluğun açıkça Sözleşme'nin 5. Maddesinin uygulama alanına girdiği durumlarda, genel olarak, hükümlülerin özgürlük hakkı hariç olmak üzere, Sözleşme tarafından güvence altına alınan tüm temel hak ve özgürlüklerden yararlanmaya devam ettiklerini vurgulamaktadır. Örneğin, Sözleşme'nin 3. Maddesiyle yasaklanan tutuklular kötü muamelelere veya insanlık dışı ya da küçültücü ceza veya muame-

⁴⁴ AİHM Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye Başvurusu Kararı, Başvuru No. 47121/06, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22:%22001-200606%22>

lelere tabi tutulamazlar; aile hayatına saygı hakkı, ifade özgürlüğü, ibadet etme hakkı, Sözleşme'nin 6. Maddesi uyarınca bir avukata veya mahkemeye etkin şekilde erişim hakkı, yazışmalara saygı hakkı ve evlenme hakkı gibi haklara sahip olmaya devam ederler. Bu diğer haklara getirilen bütün kısıtlamaların haklılığı, gösterilen gerekçe, kaçınılmaz olarak hapis hane koşullarından kaynaklanan güvenlik değerlendirmelerine, özellikle suçun önlenmesi ve kamu düzeninin korunmasına dayandırılrsa bile, gösterilmelidir (bk. *Hirst/Birleşik Krallık (No. 2)* [BD], No. 74025/01, § 69, AİHM 2005-IX ve bu kararda atıfta bulunulan kararlar; ayrıca bk. *Velyo Velev/Bulgaristan* (No. 16032/07 § 30). Mahkeme, *Hirst* kararında (yukarıda anılan, § 70), şu şekilde açıklamıştır: “(...) bir tutuklunun, sadece cezaya mahkûm edilmesi sonucunda hapis hane de bulunması sebebiyle Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklarından yoksun bırakılması hiçbir şekilde (...) söz konusu değildir.”

Mahkeme, eğitim hakkıyla ilgili olarak, ne kadar önemli olsa da, bu hakkın mutlak olmadığını ve bazı kısıtlamalara tabi tutulabileceğini kabul etmektedir. Söz konusu kısıtlamalar, hakkın özü ihlal edilmediği sürece üstü kapalı biçimde kabul edilebilir, nitekim erişim hakkı, “doğası gereği Devlet tarafından yasal bir düzenleme yapılmasını” gerektirir. Söz konusu hakkın özüne zarar verilmesi ve etkinliğinden yoksun bırakılmaması amacıyla, bu kısıtlamaların herkes için öngörülebilir olduğuna ve meşru bir amaç taşıdıklarına Mahkemenin ikna edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 8 ila 11. maddelerinden farklı olarak, 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi, “meşru amaçların” ayrıntılı bir şekilde sıralanmasıyla Mahkemeyi bağlamaz. Ayrıca, bir sınırlama, ancak kullanılan araçlarla güdülen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi varsa bu maddeyle bağdaştırılabilir. Sözleşme-

nin gereklerine riayet edilip edilmediği hakkında karar vermek son tahlilde Mahkemenin görevi olsa da, Sözleşmecî Devletler eğitim alanında belirli bir takdir yetkisine sahiptirler (yukarıda anılan *Velyo Vele*, § 32).

Eğitimin, makamların tahsis edebileceği kaynakların muhakkak sınırlı olmasına rağmen, düzenlenmesi “karmaşık” ve yönetilmesi masraflı olan bir hizmet olduğu açıktır. Aynı zamanda, Devletin eğitime erişimi düzenlerken, bir yandan, kendi yargılama yetkisi altındaki kişilerin eğitim ihtiyaçlarıyla diğer yandan, bu ihtiyaçları karşılamaya ilişkin sınırlı kapasitesi arasında bir denge kurması gerektiği açıktır. Bununla birlikte, Mahkeme, kamu hizmetlerinin sağladığı diğer bazı edimlerin aksine, eğitimin Sözleşme tarafından doğrudan korunan bir hak olduğunu göz ardı edemez. Dahası, eğitim yalnızca doğrudan eğitimden yararlananlara fayda sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda diğer toplumsal amaçlara da hizmet eden çok önemli bir kamu hizmeti türüdür. Gerçekte, Mahkeme, “demokratik bir toplumda, eğitim hakkının insan haklarının gerçekleştirilmesi için zorunlu [olduğunu] [ve] temel (...) bir yer tuttuğunu vurgulama fırsatına daha önce sahip olmuştur.

Mahkemenin eğitim imkânlarının bütün tutuklulara sunulması gerektiği yönünde Bakanlar Komitesinin tavsiyelerinin farkında olmasına rağmen (yukarıda 36. paragraf) (yukarıda anılan *Velyo Vele* kararı, §§ 21-24), Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 2. Maddesinin, Sözleşmecî Devletlere, tutuklular için bu türden imkânları, bu imkânların mevcut olmaması halinde de sağlama yükümlülüğü getirmediğini hatırlatmaktadır (*idem*, § 34 ; ayrıca bk., burada atıf yapılan kararlar). Mahkeme bununla birlikte, somut olayda başvuranların şikâyetinin, bilgisayar, İnterneti ve

eğitime yönelik elektronik veya görsel-işitsel diğer materyalleri, yüksek öğrenimlerini sürdürmeleri ve genel kültürlerini geliştirmeleri için kaçınılmaz olan araçları kullanma imkânı gibi, önceden var olan bir eğitim kurumuna erişimlerine izin verilmesinin reddedilmesiyle ilgili olduğunu tespit etmektedir. Yukarıda kaydedildiği üzere, başvuranların şikâyeti, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi kapsamına girmektedir. Dolayısıyla, bu hakka getirilen her türlü sınırlama öngörülebilir olmalı ve orantılı olması gereken meşru bir amacı izlemelidir. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi, her türlü koşulda hapisanede bir eğitimi öngörme yönünde pozitif bir yükümlülük getirmese bile, bu türden bir imkânın bulunması halinde, bu imkânın keyfi ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaması gerekmektedir (*idem*, § 34).

Son olarak, Mahkeme, yukarıda açıklandığı üzere, başvuranların eğitim hakkının sınırlandırılmasının, 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesine dayalı olarak, sürdürmek istedikleri eğitimlere katılmak amacıyla İnternete erişim ve bilgisayar kullanma taleplerinin reddedilmesine dayandığını tespit etmektedir. Böylelikle, başvuranların kendi seçtikleri mevcut olan bir eğitim programına kabul edilmeyi talep etmelerine izin verilmemektedir. Sonuç olarak, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi uyarınca başvuranların şikâyetinin incelenmesi sırasında, Mahkeme, tutukluların İnternete erişim hakkına ilişkin, Sözleşme'nin 10. Maddesi uyarınca hâlihazırda geliştirilen içtihadını gerektiği gibi dikkate alacaktır (bk., yukarıda anılan *Kalda* ve *Jankovskis* kararları). Bu içtihattan, tutuklulara İnternet erişiminin sağlanmasının reddedilmesinin belirli bir davada haklı gösterilip gösterilmediğini belirlemek için, ulusal mahkemelerin böylelikle söz konusu çelişen menfaatleri uygun şekilde dengeleyerek, belirli bir duruma ilişkin

güvenlikle ilgili somut risklere dair yeterli bir değerlendirme yapıp yapmadıkları hususunun incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Mahkeme, özellikle *Kalda* kararında (yukarıda anılan karar, § 45), tutukluluğun tutukluların dış dünyayla olan iletişimine, bilhassa bilgi alma kapasitelerine mutlaka birtakım sınırlamalar getirdiğini kaydetmiştir. Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme'nin 10. Maddesinin, tutukluların İnternete veya belirli İnternet sitelerine erişimini sağlama konusunda genel bir yükümlülük getirdiği şeklinde yorumlanamayacağı kanısına varmıştır. Mahkeme, yerel makamlar tarafından ileri sürülen güvenlik ve ekonomiyle ilgili değerlendirmelerin yerinde olarak görülebilmesine rağmen, ulusal mahkemelerin başvurana söz konusu İnternet sitelerine erişim izninin verilmesinden kaynaklanabilen güvenlik konusundaki risklere ilişkin ayrıntılı bir inceleme yapmadıklarını tespit etmiştir. Mahkeme, bu sonuca varmak için, aynı zamanda ulusal mahkemelerin bu husustaki incelemelerini, söz konusu İnternet sitelerine erişimin sağlanmasının tutukluların yasaklı bir şekilde iletişim kurmaları riskini artırabileceği yönünde yeterince genel bir iddiayla sınırladıkları ve bu durumun daha fazla bir denetimi gerektirebileceği hususunu dikkate almıştır (*ibidem*, § 53, ayrıca bk., yukarıda anılan *Jankovskis* kararı, § 61).

b) Bu İlkelerin Somut Olaya Uygulanması

Somut olayda, Mahkeme öncelikle, iç hukukun bazı koşullarda hapisnede bulunanlara bilgisayar kullanma ve İnternete erişim imkânını tanıdığını gözlemlemektedir. Bu kullanım, bununla birlikte, hapisnede idaresinin denetimine tabi tutulabilmiş ve 5275 sayılı Kanun'un 67. maddesinin 4. fıkrasında öngörülen koşul-

larda sınırlandırılabilmiştir. Mahkeme, hapisane makamlarının uygulaması tutarlı olmasa bile, bu bağlamda başvuruların haklarına getirilen sınırlamanın kanunla öngörüldüğünü kabul etmektedir. Mahkeme, Hükümetin ihtilaf konusu tedbirle izlenen meşru amacı belirtmediğini kaydetmektedir. Mahkeme, hükümlüler tarafından bilgisayar kullanımını ve hükümlülerin İnternete erişimini düzenleyen yasal bir hükmün, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi yönünde meşru amaçlar izleyebileceği kanısına varmaktadır. Gerçekte, 67. Maddenin 4. fıkrası uyarınca, söz konusu haklar belirli bir tehlike teşkil eden kişiler veya yasa dışı bir örgüte üye olma nedeniyle mahkûm edilen kişiler bakımından sınırlandırılabilir.

Orantılılık ilkesine ilişkin olarak, Mahkeme, somut olayda ihtilaf konusu sınırlamayı haklı göstermek için ulusal mahkemeler ve Hükümet tarafından ileri sürülen gerekçelerin uygun ve yeterli olup olmadığını ve söz konusu tedbirin başvuruların eğitim hakkı ve Türk makamları tarafından ileri sürülen ret gerekçeleri arasındaki adil denge de göz önüne alındığında hedeflenen meşru amaçla orantılı olup olmadığını belirlemek amacıyla bu gerekçeleri inceleyecektir.

Mahkeme böylelikle, iç hukuktaki yargılama ve Mahkeme önündeki yargılama boyunca, ulusal makamların, 5275 sayılı Kanun tarafından sunulan imkândan yararlanmaya yönelik başvuruların taleplerini reddetmelerini haklı göstermek için çeşitli nedenler ileri sürdüklerini saptamaktadır. Başvuran Arslan tarafından 13 Mart 2006 tarihinde sunulan talep, hapisane makamlarının ilgilinin tutukluluğu boyunca yasa dışı bir örgüte üye olan diğer tutuklularla ilişkilerini sürdürdüğü ve herhangi bir eğitim kurumuna kayıt olmadığı yönündeki görüşüne dayanarak, 5275 sayılı

Kanun'un 67. Maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca reddedilmiştir. Oysa Mahkeme, başvuranın bir yükseköğrenim kurumuna kayıt olmasının ardından 9 Mart 2007 tarihinde sunduğu talebin de, bu defa, yüksek güvenlikli kapalı cezaevlerinde cezalarını çeken hükümlülerin 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 3. fıkrasından yararlanmaya kategorik olarak dâhil edilmedikleri gerekçesiyle, her halükârda bir bilgisayar kullanma imkânından yararlanamaması nedeniyle reddedildiğini gözlemlemektedir. Bununla birlikte, Hükümetin görüşlerinden, aynı başvuranın 2011 yılından itibaren bu haktan yararlanmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. Başvuran Bingöl'e ilişkin olarak, taraflarca sunulan unsurlara göre, ilgilinin talebi 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 4. fıkrası uyarınca reddedilmiştir.

Mahkeme önündeki yargılama boyunca, Hükümet, başvuruların taleplerinin reddedilmesinin gerekçesini belirtmiştir. Terör suçundan mahkûm edilen Arslan'a ilişkin olarak, Hükümet, 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 4. fıkrasına atıfta bulunmuş ve ilgilinin İnternete erişimine izin verilmesi durumunda, bu tutuklunun terör faaliyetlerini sürdürebilecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Öte yandan, Hükümete göre, Arslan, kendisi için gerekli olan materyalleri hapisanesinin kütüphanesinde kullanma imkânına sahip olmuştur. Dolayısıyla, Hükümete göre, Arslan'ın hücrelerinde söz konusu materyallere sahip olmak amacıyla sunduğu talebin reddedilmesi haklıdır. Bingöl'e ilişkin olarak, Hükümete göre, bu reddetme durumu, bu başvuranın herhangi bir eğitim kurumuna kaydolmadığı ve birçok disiplin cezasına tabi tutulduğu gerekçesiyle haklıdır. Mahkeme, Türk mevzuatı ve uygulamasının, yüksek güvenlikli cezaevleri de dâhil olmak üzere, hapisane kurumlarında bilgisayar kullanımına ve İnternete erişime ilişkin mutlak bir yasaklamayı öngörmediğini gözlemlemekte-

dir. 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 3. fıkrası hükümlülere, toplumla yeniden bütünleştirme veya eğitim programları kapsamında hapisane idaresi tarafından bu amaçla belirtilen yerlerde, denetim altında, işitsel-görsel eğitim araçlarını ve bilgisayarı kullanma ve İnternete erişim imkânı sunmaktadır. Mahkemeye göre, hapisane ortamında bu tür imkânlara erişim koşullarını düzenleme şeklinin Sözleşmecî Devletin takdir yetkisi kapsamına girdiği konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Mahkemenin, ulusal mahkemelerin, bir yandan, mevcut davada söz konusu farklı menfaatleri dengelemekten ibaret olan görevlerini ve diğer yandan, iç hukuk kurallarının uygulanmasında idare tarafından herhangi bir kötüye kullanımı engelleme yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini araştırması yeterlidir.

5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 3. fıkrası hükümlülere, toplumla yeniden bütünleştirme veya eğitim programları kapsamında hapisane idaresi tarafından bu amaçla belirtilen yerlerde, denetim altında, işitsel-görsel eğitim araçlarını ve bilgisayarı kullanma ve İnternete erişim imkânı sunmaktadır. Öte yandan, İnternet, idarenin denetimi altında ve eğitim ve toplumla yeniden bütünleştirme programlarının gerekli kıldığı ölçüde kullanılabilir. Somut olayda, söz konusu olan cezaevlerinin 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 3. fıkrası tarafından sunulan imkânı hükümlülere sağlayabilecek araçlara sahip olduklarına itiraz edilmemektedir. Dahası, söz konusu cezaevlerinde kaynak eksikliğine ilişkin somut bir gerekçe, iç hukuktaki veya Mahkeme önündeki yargılamalar sırasında ileri sürülmemiştir.

Ayrıca, başvuranların ilgili mevzuat tarafından sunulan imkândan yararlanma isteklerinin eğitimlerini sürdürme isteklerinden kaynaklandığı yönündeki iddiasını sorgulamaya imkân veren herhangi

bir unsur bulunmamaktadır ve bu koşul, Mahkemeye göre mevcut davada önem arz etmektedir. İki başvuran, 2006 yılında yükseköğrenim kurumuna giriş sınavlarına katılmış, yüksek öğrenimlerini sürdürme konusunda büyük bir ilgi göstermiş ve haklarında verilen kesinleşmiş mahkûmiyet kararlarının ardından eğitimlerini durdurmuştur. Dosyadaki unsurlara göre, Bingöl, hapishane makamlarının söz konusu hükümde öngörülen koşullarda bir bilgisayar kullanma talebini reddetmelerinin ardından herhangi bir kaydolma talebinde bulunmamıştır. Buna karşın, Arslan, daha sonra bir yükseköğrenim kurumuna kabul edilmiştir.

Hücrelerinde hesaplama ve İngilizce-Türkçe çeviri fonksiyonlarını yerine getiren elektronik bir cihazın kullanımına ilişkin olarak, Mahkeme, bu cihazın kullanımına hapishane tarafından belirtilebilecek bir yerde gözetim altında izin verildiği sürece, başvuranın talebinin reddedilmesinin haklı gösterildiği yönünde Hükümetin iddiasını kabul etmektedir. Bununla birlikte, Mahkeme, bu unsurun, hapishane makamlarının bu konuya ilişkin farklı yaklaşımlarını göstermek amacıyla Mahkemenin bilgisine sunulduğunu gözlemlemektedir. Nitekim Arslan'a İzmir hapishanesindeki hücrelerinde bu cihaza sahip olmasına izin verilmesine rağmen, söz konusu elektronik cihazın cezaevlerinde izin verilen mallar ve ürünlere ilişkin 17 Haziran 2005 tarihli Kararnameyle izin verilen eşyalar listesinde bulunmadığı gerekçesiyle, ilgilinin bu durumdan yararlanmasına hapishane idaresi ve Bolu hapishanesi ile görevli hâkim tarafından izin verilmemiştir.

Bingöl'e ilişkin olarak, bu başvuranın disiplin cezalarına tabi tutulduğu ve bir terör örgütüne üye olduğu gerekçesiyle mahkûm edildiği açıktır. Bununla birlikte, İnfaz Hâkimliği, 23 Ağustos 2006 tarihli kararında, idarenin reddetmesini haklı gösterecek

nitelikte herhangi bir gerekçe sunmaksızın ve söz konusu menfaatleri dengelemeksizin ilgili hükme atıfta bulunmakla yetinmiştir.

Bu bağlamda, hapisanede eğitimin öneminin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından hapisanede eğitimle ilgili tavsiyelerinde ve Avrupa Cezaevi Kuralları'nda kabul edildiğini hatırlatmak gerekmektedir (yukarıda anılan *Velyo Veleu* kararı, § 41 ; ayrıca bk., *mutatis mutandis*, yukarıda anılan *Jankovskis* kararı, § 61). Mahkeme, hapisane ortamında bu tür imkânlara erişim koşullarını düzenleme şeklinin Sözleşmecî Devletin takdir yetkisi kapsamına girdiğini tekrarlamaktadır. Bu bağlamda, Mahkeme, ulusal makamlar ve Hükümet tarafından ileri sürülen güvenlikle ilgili değerlendirmelerin somut olayda yerinde olarak görülebilmesine rağmen, *Kalda* (yukarıda anılan karar, § 53) ve *Jankovskis* (yukarıda anılan karar, § 61) davalarında olduğu gibi, ulusal mahkemelerin güvenlikle ilgili risklere ilişkin ayrıntılı bir incelemede bulunmadıklarını ve bir yandan, mevcut davada söz konusu farklı menfaatleri dengelemekten ibaret olan görevlerini ve diğer yandan, idare tarafından her türlü kötüye kullanımı engelleme yükümlülüklerini yerine getirmediklerini gözlemlemektedir. Bu koşullarda, Mahkeme, makamların somut olayda 5275 sayılı Kanun'un 67. Maddesinin 3. fıkrasının oluşturduğu haktan yararlanmaya ilişkin talepleri reddetmelerini haklı göstermek için yeterli gerekçeleri ileri sürdüğü konusunda ikna olmamıştır.

Aynı eksiklikler ayrıca, Mahkemenin, ulusal makamların söz konusu menfaatlerin dengelenmesine ilişkin içtihadıyla düzenlenen normları uygulayıp uygulamadıkları hususunda Avrupa denetimini etkin olarak uygulamasını engellemektedir.

Mahkeme, bu koşulları inceleyerek, söz konusu kararlara yol açan

karar verme süreci sırasında, hâkimlerin başvuruların menfaati ve kamu düzeninin gerekleri arasında denge kurma yükümlülüklerini yerine getirmedikleri sonucuna varmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında, Mahkeme, ulusal mahkemelerin Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi anlamında, başvuruların eğitim hakkı ile kamu düzeninin gerekleri arasında adil bir denge kurmadıkları kanaatine varmaktadır. Dolayısıyla, Mahkeme, somut olayda, iki başvurularla da ilgili olarak, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 2. Maddesinin birinci cümlesinin ihlal edildiği kanısına varmaktadır.

9. DÜNYADAN ÖRNEKLER

9.1. Prison University Project – Hapishane Üniversite Projesi – Mount Tamalpais Koleji⁴⁵

Mount Tamalpais Koleji, Kaliforniya'nın San Quentin Eyalet Hapishanesindeki insanlara sanat alanında lisans programını ve kolej hazırlık programlarını ücretsiz olarak sağlamaktadır. Tüm insanların uygun fiyatlarda eğitime erişebilmesi ve kendilerini geliştirebilmeleri, iyi kalitede eğitim alarak akademik fırsatlardan yararlanabilmeleri amacıyla oluşturulmuş bir proje olduğu belirtilmiştir. Kuruldukları 1996 yılından bu yana yaklaşık dört bin mahpus bu kurslar kapsamında en az bir ders almış bulunmaktadır. Kaliforni-

45 “Mount Tamalpais Koleji”, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2021, <https://www.mttamcollege.org/>

ya Üniversitesi(Berkeley) Moleküler ve Hücre Biyolojisi bölümü lisansüstü ve doktora öğrencileri de Mount Tamalpais Koleji'nde laboratuvar dersleri vermektedir.

Proje kapsamında, hapisanede yalnızca eğitim verilmemekte aynı zamanda yuvarlak masa tartışmaları ve sempozyumlar, akademik konferanslar, film gösterimleri ve kitap tartışmaları gibi özel etkinlikler aracılığıyla, sınıflar dışında da topluluklar oluşturulmaktadır. Eğitim dönemi boyunca öğrencilerin ders çalışabilecekleri ve doğrudan öğretmenlerle görüşebilecekleri Çalışma Salonu oturumları yapılmaktadır. Çalışma Salonu, hapisane ortamının dikkat dağıtıcılarından uzakta toplanmak ve çalışmak için belirlenmiş bir yer olarak kullanılmaktadır.⁴⁶

Mount Tamalpais Koleji resmi sitesinde kendi hikayesini şöyle anlatmaktadır:

1994 yılında, Şiddet Suçlarının Kontrolü ve Kanun Uygulama Yasası, ABD'de hapsedilen kişilerin Pell Hibeleri almasını yasakladı. Bu yasa parçası, yaklaşık 350 programın neredeyse tamamı fon yetersizliği nedeniyle kapatıldığından, ülke genelinde cezaevi yüksek öğrenimini etkili bir şekilde sonlandırdı. San Quentin'deki çalışmalarımız bu felaketin ardından başladı ve 20 yılı aşkın bir süredir, Hapishane Üniversitesi Projesi bir California hapisanesinde yerinde derece veren tek programdı. İlk yirmi yıl boyunca, yakındaki Patten Üniversitesi'nin bir uzantısı olarak faaliyet gösterdik. 2020 yılında ismimizi Mount Tamalpais College olarak değiştirdik.

⁴⁶ “Giving Back: The Prison University Project”, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2021, <http://mcb.berkeley.edu/news-and-events/transcript/giving-back-prison-university-project>

Bugün, benzeri görülmemiş bir sosyal, politik ve hayırsever ilgiyle, liderliğimiz sadece San Quentin'de değil, Kaliforniya'nın hapishane sistemi içinde ve ülke çapında yüksek öğrenime erişimin genişletilmesine yardımcı oldu. Ocak 2020'de, 18 aylık bir başvuru ve inceleme sürecinden sonra, Mount Tamalpais College, Topluluk ve Junior Kolejler için Akreditasyon Komisyonu (ACCJC) tarafından Akreditasyon Adaylığı verildi ve bu bizi özellikle hapsedilen öğrencilere hizmet etmeye adanmış ilk bağımsız liberal sanatlar kurumu haline getirdi.

9.2. Tatort-Zukunft⁴⁷

Tatort Zukunft'un başkanı olan Julian Knoop, 2017 yılında New York'ta Community Connections of Youth'ta ceza adalet sistemine dahil olan gençleri desteklemeye ilişkin projelerde gönüllü olarak çalışmıştır. Sivil toplum katılımı ile adalet sisteminden etkilenen insanlara yaratılan sürdürülebilir destekten etkilenen Julian, sonrasında Berlin'e dönmüştür. Burada meslektaşları Anna Kroupa ve Julia Wegner'le birlikte, Almanya'daki hapishanelerde eğitim, danışmanlık ve rehabilitasyon projelerine duyulan ihtiyaç doğrultusunda kar amacı gütmeyen bağımsız bir kuruluş olan Tatort Zukunft kurdular.

47 "Tatort Zukunft", Erişim Tarihi: 29 Aralık 2021, <https://tatort-zukunft.org/>

2018 yılında kurulmuş olan Tatort Zukunft; “birlikte öğrenmek” projeleri yürüterek hapishanenin içinden ve dışından öğrencileri bir araya getiren çalışmalar düzenlemektedir. Bu kapsamda yürütülen çalışmalardan birisi hapishanede üniversite projesidir. Proje kapsamında, 2018-2019 kış döneminde, Tegel Hapishanesinde kriminoloji semineri gerçekleştirildi ve seminere Berlin Free Üniversitesi hukuk ve sosyal hizmetler bölümü öğrencileriyle Tegel Hapishanesi’nde öğrenimini sürdürmeye çalışan mahpuslar katılmıştır. Bu çalışma neticesinde Berlin Free Üniversitesi öğrencileri hapishanelere dair farkındalık geliştirdiler ve hapishanedeki öğrencilerden ceza adalet sistemine ilişkin deneyim aktarımı edindiler, hapishanedeki öğrenciler ise genel uygulama kapsamında tek başlarına öğrenmeye çalıştıkları konular üzerinde tartışma imkânı kazandılar.

10. SONUÇ

Her ne kadar cezalandırma sistemi, kişilerin bazı hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılmasıyla sonuçlanıyorsa da bu durum mahpusların tüm haklarının ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Eğitim hakkı temel bir insan hakkı olup herkes bu hakka sahiptir. Bir insanın hapiste olması onun toplumun tamamen dışına çıkması, toplumsal yaşamla bağının tümüyle kopması şeklinde sonuçlanmamalıdır. Nitekim bugün cezalandırmanın felsefesine ilişkin tartışmalarda, klasik, ceza sisteminin içinde cezalandıran yaklaşımın ötesine geçilmiştir. Ceza adalet sisteminin onarıcı ve dönüştürücü niteliği üzerinde tartışılmaktadır ve hukuk metinlerinde bu yaklaşım karşılığını bulmaktadır. Ceza adalet sisteminin gerek yerel gerekse uluslararası metinlerde karşılığını bulan onarıcı dönüştürücü niteliği gereği ve hukuk devletlerinde bulunan eşitlik ilkesine dayanarak dezavantajlı bütün gruplara devlet tarafından fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Metinlere eklenen ilkeler, ne yazık ki uygulamada her zaman karşılık bulamamaktadır. Bu kitapta mahpusların öğrenim hakkı bağlamında yaşadıkları sorunları, ihtiyaç ve koşullarını ele alır-

ken, uygulanmakta olan infaz rejiminin mahpusların dış dünyadaki yaşama uyum sağlayıp hazırlanabilmelerini kolaylaştırmaktan uzak bir bakış açısına sahip olduğunu yeniden gördük. Ceza sisteminin içinde bir cezalandırma anlayışı ne yazık ki ceza felsefesindeki alternatif tartışmalara rağmen varlığını sürdürüyor. Bu durumun öğrenim hakkında da yansımaları bulan yapısal bir sorun olduğunun farkındayız. Ekonomik zorluklardan, ders çalışma koşullarına, materyallere erişimden sınavlara kadar birçok sorunu ele almaya çalıştık. Mahpuslar için karşılıklarına çıkan bu sorunların her birini aşmaya çalışmanın bir labirentten geçmeye çalışmak gibi zorlu olduğunun farkındayız. Yukarıda bahsi geçen tüm bu sorun, ihtiyaç ve koşulların iyileştirilmesine dair önerilerimizi sıralıyoruz.

11. ÖNERİLERİMİZ

1. Çocuk mahpuslar bakımından, çoğunlukla okullarla ilişiğ olmeyan çocukların suç alanlarına dahil olduğu tespitinden yola çıkarak bu çocuklara tutukluluk tedbiri yerine, eğitim tedbiri uygulanması daha onarıcı olacaktır.
2. Örgün ve yaygın yükseköğretime devam eden, özgürlüğünden mahrum bırakıldığı için maddi gelir sağlayamayan birçok öğrenci; kayıt, sınav ve yol, materyal masraflarını karşılayamadığı için öğrenimini sürdürememektedir. Bütün mahpusların ücretsiz eğitim alabilmeleri teminat altına alınmalıdır.
3. Açık Öğretim Fakültelerinin, Yüksek Öğretim Kurumu'nun ve Adalet Bakanlığı'nın yapacakları ortak çalışma ile açık öğretim fakültesi öğrencisi olan mahpuslar için ücretsiz ders kaynakları dağıtımını sağlanmalıdır.
4. Hapishanelerde mahpusların ders çalışabileceği havadar, yeterli aydınlatmaya sahip, uygun ve bağımsız bölümler yaratılmalıdır.

5. Mahpusların belli periyotlarla kütüphanelere girebilmeleri ve doğrudan buradaki kaynakları inceleme imkânları oluşturulmalıdır.
6. Mahpus öğrencilerin Açık İlköğretim Okulları, Açık Öğretim Liseleri, Açıköğretim Fakülteleri veya üniversiteye yerleşme sınavlarına hazırlanmaları için açılacak hazırlık kursları ücretsiz olmalı ve mahpusları bu kurslara teşvik edecek çalışmalar yapılmalıdır.
7. Üniversiteler ile hapisaneler arasında işbirliği yapılarak hapisanelerde daha aktif bir öğrenim süreci geliştirilmeli, mahpusların belli periyotlarla ders çalışırken anlayamadıkları noktaları sorabilecekleri koşullar yaratılmalıdır.
8. Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve hapisaneler arasında ortak projeler yürütülerek, mahpusların interaktif katılımlarını sağlayacak atölyeler, seminerler, konferanslar düzenlenmelidir. Bu çalışmalar raporlaştırılmalıdır.
9. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na kaç öğrenci mahpusun hangi ihtiyaçla başvurduğu ve bu başvuruların kaçının olumlu sonuçlandığına ilişkin yıllık istatistiki veri paylaşılması, bu konuda stratejik çalışmalar yapılmalıdır.
10. Hapishanede öğrenimini sürdürmek isteyen mahpuslara devletten burs alma imkânı oluşturulmalı, özel kuruluşlardan eğitim bursu desteği alabilmeleri için hapisanelerin eğitim birimleri tarafından çalışmalar yürütülmeli, bu çalışmalar yıllık olarak raporlanmalı ve raporlarda kaç öğrencinin başvuru yaptığı, kaç öğrencinin başvurusunun karşılandığı, başvuruların karşılanıp karşılanmamasında suç kategorilerine, cinsiyete

ve yaşa göre dağılımı içeren istatistiki veri paylaşılmalı, bu konuda kapasite geliştirme çalışmaları yapılmalıdır.

11. Adalet Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu arasında görüşmeler sağlanarak, kapalı ve açık hapishanelerde bulunan öğrenci mahpusların örgün eğitime devam etmelerini kabul eden üniversitelerin listesi açıklanmalı ve bu liste tercih dönemlerinde mahpuslarla paylaşılmalıdır.
12. Açık hapishanede bulunan, aynı belediye sınırları içerisinde yükseköğretim kurumunda ikinci öğretimde okuma hakkı kazanan ve okulları tarafından kabul edilen mahpusların okula gidiş gelişleri için gerekli güvenlik tedbirleri alınmalı ya da mahpusların gündüz derslerine devam edebilmesinin güvencesi sağlanmalıdır.
13. Hapishanelerde teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte dijital dönüşümün gerçekleşmesine ilişkin çalışmalar kapsamında gerçekleştirilen Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesinin kapsamına öğrenim süreçleri de dahil edilmeli, her hapishanenin mahpus kapasitesine göre bilgisayar kullanımını ve çevrimiçi internete erişimi sağlayacak altyapı ve bağımsız bölümler oluşturulmalıdır.
14. Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerinin akademik danışmanları ve jüri üyeleri ile akademik çalışmalarına ilişkin periyodik olarak görüşmeleri sağlanmalıdır. Araştırmaları için gereksinim duydukları kitaplar ve makaleler kitap kotası dışında tutulmalıdır.
15. Yabancı uyruklu mahpusların, öğrenimlerini sürdürebilmeleri için özel ihtiyaçlarının karşılanması, buna ilişkin politikalar

geliştirilmesi gerekmektedir. Uluslararası üniversitelerin uzaktan eğitim programlarının hapisanelerde uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Farklı dillerde kaynaklara ulaşmaları kolaylaştırılmalıdır. Eğitim sürecine dair kişilere anadilde bilgilendirme yapılmalıdır. İletişim sorunu yaşanan resmi temsilcilikler için alternatif yollar üretilmelidir.

16. LGBTİ+ mahpusların, eğitime erişimleri, hapsedilme deneyimleri sonrası alternatif istihdam alanları bulmalarında kolaylık sağlayabilecektir. Dolayısıyla hapiste geçirdikleri süreyi, dışarıdayken mahrum bırakıldıkları haklarını tazmin edici şekilde kullanmaları desteklenmelidir.
17. Hapishane kütüphanelerinde LGBTİ+'larla, kuir ve feminist konularla ilgili kitaplar bulunmalıdır.

12. KAYNAKÇA

1. Varol, Namık Kemal, “Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı Namık Kemal Varol’un Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda yaptığı konuşma tutanakları”, 31 Ekim 2019
2. TBMM,Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi görüşmeleri, 27 Mayıs 2021
3. CTE, Mahpusların öğrenim durumlarına göre dağılımlarının istatistiği, 5 Ekim 2021
4. Anayasa, 9 Aralık 1982
5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1 No’lu Protokol, 18 Mayıs 1954
6. Avrupa Birliği Cezaevi Kuralları, son güncellenme 1 Temmuz 2020
7. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Üye Devletlere Cezaevlerinde Eğitim Hakkında R (89) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, 13 Ekim 1989

8. Birleşmiş Milletler Nelson Mandela Kuralları, son güncellenme 17 Aralık 2015
9. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, son güncellenme 14 Nisan 2020
10. CTE, Çocuk Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Genelge, 1 Ocak 2006
11. MEB, 2016/17 sayılı Tutuklu ve Hükümlü Öğrenciler Konulu Genelge, 5 Eylül 2016
12. Türkiye'de Eğitimin Mevcut Durumu, Erişim Tarihi: 20 Aralık 2021, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/eik/EK1.pdf
13. CTE 2016 yılına ait faaliyet raporu https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20820191410332016_faliyet_raporu.pdf%20sayfa
14. CTE, Genç ve Yetişkin Mahpusların Eğitimlerine ve İyileştirilmelerine İlişkin 46/1 Sayılı Genelge, 27 Temmuz 2007
15. CTE, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29 Mart 2020
16. Anadolu Üniversitesi, "Kitap Hizmetleri", Erişim Tarihi: 4 Ekim 2021, <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/ogrenme-ortamlari/kitap-hizmetleri>
17. CTE, Ceza İnfaz Kurumları Kütüphane ve Kitaplık Yönergesi, 12 Temmuz 2005
18. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Burs ve Kredi Yönetmeliği, 1 Ocak 2004

19. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Katkı Kredisi Yönetmeliği, son güncelleme 6 Şubat 2011
20. CTE, Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021, cte.adalet.gov.tr
21. CTE, Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelik, 17 Haziran 2005
22. Benan Molu, *Anayasa Gündemi*, İHAM'ın Ramazan Demir v. Türkiye kararının özet çevirisi, 12 Şubat 2021, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021) <https://anayasagundemi.com/2021/02/12/ihamin-ramazan-demir-v-turkiye-kararinin-ozet-cevirisi-tutuklu-avukatin-cezaevinde-aym-ve-ihamin-sitesine-ve-resmi-gazeteye-erisim-talebinin-reddedilmesi-bilgiye-erisim-hakkinin-ihlalidir/>
23. AİHM, Velyo Vele v. Bulgaristan Kararı, Başvuru no. 16032/07, Karar Tarihi : 27.05.2014, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22display%22:%5B%220%22%5D,%22languageisocode%22:%5B%22TUR%22%5D,%22appno%22:%5B%2216032/07%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-153685%22%5D%7D>
24. AİHM, Mehmet Reşit Arslan ve Orhan Bingöl v. Türkiye, Başvuru No. 47121/06, 13988/07 ve 34750/07, Karar Tarihi: 18.06.2019, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021
25. Prison University Project - Hapishane Üniversite Projesi - Mount Tamalpais Koleji, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2021, <https://www.mttamcollege.org/>

26. Tatort-Zukunft, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2021, <https://tatort-zukunft.org/>
27. Cansu Şekerci, *Çocuk Mahpusun Hakları*, TCPS Kitaplığı, 2018
28. Aylin Çelikçi, Hilal Başak Demirbaş, *Türkiye'de Yabancı Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2019
29. Hilal Başak Demirbaş, *Türkiye'de LGBTİ Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, 2018

Öğrenim hakkı temel bir insan hakkı olup Anayasa'da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1 No'lu Protokol'de kimsenin bu haktan yoksun bırakılamayacağı düzenlenmiştir. Ancak öğrenim hakkı, hiçbir koşulda değiştirilemeyecek mutlak bir hak olarak düzenlenmemiştir, anayasada belirtildiği üzere kapsamı kanunla düzenlenmektedir. Türkiye'de mahpusların bu haklara erişimi kanun, genelge, yönetmelikler ve protokollerle düzenlenmiştir.

Bir hakkın yasal düzenlemelerde yer almasının ardında hak ihlalleri ve bu ihlallere karşı verilen mücadeleler tarihi bulunmaktadır. Hak mücadelesi, bir hakkın yasalarda düzenlenmesiyle sona ermemektedir. Hakkın kullanılması, bireylerde o hakka ilişkin bilincin gelişmesi, mevzuatta ilgili düzenlemelerin geliştirilmesi ve bu düzenlemelerin uygulama alanının genişletilmesi için çalışmaların sürekliliğinin olması gerekmektedir. Demokratik sosyal hukuk devletlerinde, hukukun ve cezalandırma sisteminin insancıl ve nitelik olarak özgürlükçü olduğu ifade edilmektedir. Bunun aksine hapishanelerde mahpusların öğrenim hakkına ilişkin uygulamalar daha ziyade cezalandırıcı nitelik taşımaktadır ve her bir hakka erişim uzun ve yorucu süreçler sonunda gerçekleşmektedir.

Bu kitabı, hapishanedeyken öğrenimini sürdürmeye çalışan mahpusların ceza infaz rejimine tabi tutuldukları süreçlerde nelerle karşılaştıklarını, ihtiyaçlarını, bu çerçevede hapishanelerin yapısını, öğrenci mahpusların hapishanelerdeki yaşam koşullarını iyileştirebilecek önerileri ortaya koymak amacıyla yazdık. CİSST'in iletişim kurduğu birçok öğrenci mahpusun deneyim ve aktarımlarıyla öğrendiğimiz, araştırdığımız, bunların ışığında değerlendirme, eleştiri ve önerilerde bulunduğumuz fikirlerimizi aktarmaya çalıştık.

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

PROTECT DEFENDERS.EU

İsveç
Sverige

